

ZENONAS IVINSKIS

LIETUVOS IR APAŠTAL SOSTO SANTYKIAI
AMŽI B GYJE

Atspaudas

iš

Suvažiavimo Darb IV t.

117-150 psl.

ROMA 1961

IŠ ISTORIJS

Prof. Dr. Zenonas Ivinskis

LIETUVOS IR APAŠTALŲ SOSTO SANTYKIAI
AMŽIŲ BŪVYJE
(IKI XVIII AMŽIAUS GALO)

Kun. Dr. Steponas Matulis, M. I. C.

LIETUVA IR APAŠTALŲ SOSTAS
1795-1940

LITHUANIAN RELATIONS WITH THE APOSTOLIC SEE THROUGH THE CENTURIES

(up to the end of the XVIIIth century)

by

Pr of. Dr. Zenonas Ivinskis

Summary

1. For a long time Lithuania did not develop strong relations with the Apostolic See, nor did she take care to inform her in greater detail about the various affairs of the Greater Principality of Lithuania. Therefore, Poland always spoke in Rome in the name of both countries, because she felt herself to be not only the “ baptizer ” of Lithuania but also notably older in the age of baptism and being the more powerful. Even from earlier times (XVth century) Lithuania was often known in the Roman curia under the common name of “ Polonia ”.

2. As the nuncio reports show there was lacking for a long time more precise information about Lithuania. Up to the end of the XVIIth century she was still considered to be a country with strong pagan influences. The saying : “ Eile n'a pas eu une bonne presse ”, which fitted her during and after the First World War, could have been applied equally three or four centuries earlier to the Greater Principality of Lithuania. In fact Lithuania for a long time did not receive favourable press or objective opinions. There is one significant fact in favour of the Lithuanian nation which has never been aptly valued in Rome. As soon as Luther's teachings appeared, the first to fall away from Rome was the German order, which for two hundred years had drained the blood from the living body of the Lithuanian nation and which had been protected for so long a time with every kind of privilege. On the contrary, the almost newly baptized Lithuanians not only resisted the heresy, but up to the present day have conserved a strong lively attachment to Rome and to the Latin cross which was built by her first King.

3. Residing almost all the time in Warsaw and surrounded by Polish side when matters regarding Lithuania's and Poland's affairs arose. Such was the case for example when the nephew of the Primate of Gniezn, J. Voronieckis, who did not know a single word of Lithuanian, struggled to become the bishop of Medininkai. The nuncio had made great promises to the Primate. If it had not been for the strong intercession of

the Jesuits in Rome for M. Giedraitis, and if Henry Valois had not suddenly left Poland, then the inspirator of the first Lithuanian books would not have become the bishop of Žemaičiai (Samogitia). Again the nuncio was completely on the Polish side when in 1592 the eight year conflict for the appointment of the bishop of Vilnius began. Each separate movement of Lithuanians was presented to the nuncio as being a destruction of the common catholic front.

4. When the decisions of the Council of Trent were put into effect in Lithuania and Poland, i. e. when the effort was made to put them into effect in the various dioceses, the contacts of Lithuanian bishops with the Holy See became stronger. When the wave of Protestantism receded, more attention was given to Rome by the return to Catholicism of persons of distinctive rank. Many of them (Radvila, Sapiega, Pacas and others) often wrote letters to the popes themselves. Because the churches were distant they often requested for portable altars or for an easing of fasting regulations (in times of sickness).

Fortified in the catholic faith, Lithuania met the yoke of the Russians in the XIXth century and was able to prove her attachment to Rome. For her fidelity to the Latin cross and to the Apostolic See, she made many sacrifices after the year of 1863. Even greater and truly worthy of the attention of history are the sufferings of the nations after 1940 which will be fittingly evaluated by the generations to come.

LIETUVOS IR APAŠTALŲ SOSTO SANTYKIAI
AMŽIŲ BŪJE
(IKI XVIII AMŽIAUS GALO)

- I. *vadas — trys laikotarpiai.*
- II. *Lietuvos santykiai su Roma ir su krikščionybėmis vokiečių ordino agresijos šimtmečiuose.*
- III. *Lotyniškai krikščionys pri musios Lietuvos santykiai su Apaštalų Sostu iki XVI amž. antros pusės.*
- IV. *Lietuvos santykiai su Roma po Tridento koncilijos iki Respublikos galo.*
 1. *Nuncijai ir jų pranešimai apie Lietuvą Romai.*
 2. *Lietuvos vyskupų relikvijų ir vizitų Ad Limina Apostolorum.*
 3. *Lietuvos-Lenkijos respublikos atstovas Romoje ir kiti ryšiai su Apaštalų Sostu.*
- V. *Trumpas išvadas.*

I. vadas — Trys laikotarpiai

Ubi venit plenitudo temporis misit Deus Filium suum (Gal. 4, 4) — « Kai atėjo laiko pilnybė, Dievas siuntė savo Sūnų ». Šitie Tautų Apaštalo žodžiai Katalikų Bažnyčios istorijoje, t. y. Evangelijos sulytyje su nekrikščionys tautomis, turi gilią istoriškai-filosofinę prasmę. Yra domu stebėti, kaip vairiuose kraštuose bei kontinentuose Kristaus mokslas, chronologiškai žvelgiant, atėjo skirtingu laiku ir vis naujose aplinkybėse. Kai kurioms tautoms toji *laiko pilnybė* tik šiandien teatina. (O yra tauta, kurios su krikščionybėmis artimesnis kontaktas tesėis už vieno ar poros šimtmetų!).

Germanams, pas juos ir škotų vienuolių uoliomis, *plenitudo temporis* atėjo VII-VIII amž., slavams (lenkams ir rusams) X amžiuje. Danai, švedai ir norvegai tautas jį pasiekė pir-

moje XI amž. pus je. O lietuviams ji švyste/jo tik XIII šimtme-tyje, jeiigu neskaityti ant X ir XI amži s vartos dviej misinink (Vaitiekaus ir Brunono) trumpos veiklos, pasibaigusios judviej mirtimi.

Šitaip per šimtme ius susidaro Katalik Bažny ios istorijos kreiv ! Ji yra labai domi, vairuojanti, virpanti, nes kiekvienoje tautoje toji *laiko pilnyb* apsiereišk kitu b du ir rado vis kitas s ly-gas. Bet kur krisdavo Naujojo Mokslo s kla, ten savo žvilgsn nukreipdavo Apaštal Sostas. Tuoj buvo organizuojami pagrindiniai krikš ionyb s skleidimo židiniai, šv. Petro p dinio vardu buvo šventinami ir pasodinami Romai priklaus vyskupai.

Balt gimin se *plenitudo temporis* buvo gana v lyba. Pagoniška-sis gamtos ir jos reiškini dvasinimas bei garbinimas ten nuo seno buvo gana stipriai apvald s vis žmogaus prigimt . Skaitant nuo pasirodymo Vidurio Europoje ano didžiojo german taut apaštalo šv. Bonifaco tur jo praeiti dar beveik pus t kstanties met , t. y. tiek, kiek mus skiria nuo pirm j Vytauto p dini , kol Lietuva buvo prad ta ženklinti Kryžiaus antspaudu. O tada jau buvo pir-mojo Lietuvos karaliaus Mindaugo laikai.

Apie balt pagonis Roma jau išgirdo XII amž. gale, nes 1199 pats popiežius Inocentas III (1198-1216) raš apie Livonijos tautas, kad jos « Dievui prideran i garb atiduoda neprotingiems gyvuliams, lapuotiams medžiams, tyriems vandenims, žaliuojan-ioms žol ms ir blogosioms (nešvarioms) dvasioms»¹. Tas pats pilnai galiojo ir lietuviams. Žini apie balt tautas Vakar Euro-poje ir Romoje prasiskverb daugiau, kai vokie i pirkli keliais nusek misininkai, kai pagaliau prie Dauguvos krant (Livonijoje) nuo 1202 buvo kurtas kalavijuo i ordinas, o Pr sus 1231 koj k l pirmasis kryžiuo i riteri b relis.

Ginkluot misij atstovai, kuri vis veikt reikia aiškintis kryžiaus kar ir j metu kilusios dvasios ideologijoje, tapo Apaštal Sosto informatoriais apie Pabaltijo tautas. Senpr siai, latvi gim-i n s, o ypa lietuviai — žodžiu, visos balt tautos — buvo pristaty-tos Romai, kaip *pagony s* ; v liau užsitrauk *užkiet jusi « idololatr »* (t. y. stabmeldži) pavadinim .

Kryžiaus kar bangai Palestin visai baigiantis ir po 1270 galutinai sunykus, žymiai ar iau — Baltijos rytiniam krante — atsiv r naujas kryžiaus karo frontas. Tad pirmoji Romos pažintis ¹

¹ A. Mierzy ski, *Mythologiae Lithuanicae Monumenta*, I (1892), 50-51 psl. — A. Švabe, *Fontes Historiae Latviae medii aevi*, I (1937), 20 psl. — L. Ar-busow, *Roemiseher Arbeitsbericht*. Acta Universitatis Latviensis, XVII (1928), 321 psl.

su pagonimis lietuviais prasidėjo prieš juos skelbiamais kryžiaus karais. Toji fazė per vis XIII amžius nusitęsė iki pat XIV šimtmečio galo, jei neskaityti labai trumpu ir šviesaus laikotarpio, kai pakrikštytas Lietuvos valdovas popiežiaus vardu buvo karuotas karaliumi.

Per XIV amžius iš Avignono, kur nuo 1305 m. popiežiai gyveno, su kryžiaus karais šauksmu prieš pagonis, drauge, tiesiog ar tarpiskiškai, didžiulius Lietuvos kunigaikštius ir raginimas priimti krikštą. Visa tai sudaro pirmojo laikotarpio turinį.

Antrasis laikotarpis (iki Tridento koncilijos galo) yra charakteringas naujais santykiais, kai buvo Romoje patvirtinta Vilniaus vyskupijos steigimas (1388), atvykus ten Jogailos pasiuntiniam Poznanės vyskupui Dobrogostui. Nuo šitomet, kaip rodo popiežiaus Urbano VI gana palankus laiškas Jogailai², reikia skaityti visai naujus santykius pradžiai. Tuojau sek Vilniaus vyskupijos kaimo patvirtinimas ir galiojimas Dobrogostui iš naujojo Vilniaus vyskupo pranciškono Andriaus Jastrzbieco paimti priesaiką popiežiaus vardu³. Santykiai su Roma dar labiau gerėjo po Konstancos koncilijos, davusios pradžią Medininkų vyskupijai. Oficialiai visai pasikrikščintys ir savo valstybėje grįžę į Romos krikščionybą, Lietuvos valdovas iš naujo susilaukė pripažinimo. Nors jau nebesudarytos atskiros ir tik Romai priklausančios bažnytinės provincijos, kaip buvo Mindaugo laikais, abi etnografinės Lietuvos vyskupijos mezgė santykius su Apaštala Sostu.

Protestantizmo banga laikinai apardė besivystančius santykius su Roma, tačiau ir pačiais kritiškaisiais religinio suskilimo dešimtmečiais vis buvo sutvarkomas vyskupų paskyrimas ir rašoma prašymų klebonams ir parapijoms reikalais. Pasiliko gana reikšmingas faktas, kad Vilniaus ir Žemaičių diecezijose vyskupų eilėje nepasidarė tarpų. Jeigu pasitaikydavo sosto vakancijos, kaip, pvz., Vilniaus vyskupijoje (1592-1600), tai tik dėl politinių priežasčių. Šiaip jau visi etnografinės Lietuvos vyskupai pasiliko ištikimi Romai, ir ne vienas jų nenuėjo herezijos keliais, kaip, pavyzdžiui, vyko Livonijoje, Prūsijoje, Vokietijoje.

Iš abiejų pirmųjų laikotarpių jau yra paskelbta didelė šaltinių rinkinys. Lenkų išleisti rinkiniai apžvalgai yra paskelbti kun. Dr. Jonas Totoraitis⁴, pirmasis iš lietuvių pradėjęs sistemingai tirti Vatikaną

² J. Diugosz, *Opera omnia*, XII, 467 psl.

³ J. Fijałek ir Wł. Semkowicz, *Codex diplomaticus ecclesiae cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis*, I, 1, 1932 (ten išspausdinti *in extenso* visi dokumentai santykiu su Roma).

⁴ Lenkų išleisti Vatikano archyvo istorijos šaltiniai, *Suvažiavimo Darbai*, III (1940), 342-349 psl.

archyve Lietuvos lieian i medžiag . Beveik piln tos r šies šaltini ir mokslini studij bibliografij patiek Mons. W. Meyszto-wiczius ⁵.

Pagaliau *treiasis* laikotarpis, apie kur daugiausia Vatikano archyve yra išsilaik ir iki šiol neskelbtos medžiagos, yra beveik pustreio amžiaus epocha — nuo Tridento koncilijos iki paskutiniojo respublikos padalinimo 1795 m. Šis laikotarpis turi vien naujov — nuo 1567 pradžios Varšuvoje pastoviai s d jo popiežiaus nuncijus. Jis atstovavo šv. Petro p din abiem valstyb m: Lie-tuvai ir Lenkijai. Nuo XVII amžiaus vidurio ir Že pospolita, t. y. Lietuvos - Lenkijos jungtin respublika, tur jo savo galiot atsto-v prie Apaštal Sosto. Dar daugiau. Nuo Tridento koncilijos (1563), kai buvo imta vykdyti jos nutarimai — vadinami bendru vardu *Tridentinum* — savaim stipr jo ir Lietuvos santykiai su Vatikanu, nes vyskupams buvo sakyta kas penkeri metai vykti *Ad Limina Apostolorum* ir tiekti reliacijas apie savo vyskupij .

Visus tris laikotarpius, kurie skiriasi savo charakteriu ir pa i šaltini apimtimi, paliesime stengdamiesi vykius ir faktus suprasti iš an met dvasios, vertinti juos pagal šaltinius iš t pa i laik pasiimtu matu. Tik tokiu b du galima šiek tiek išaiškinti, «kaip iš tikr j yra buv » — « wie es eigentlich gewesen ».

Bet ia tepaj gsime duoti tik pa ias paviršutiniškiausias apy-braižas. K gi galima sp ti pasakyti apie šeši amži gausiais faktais paremtus santykius, jeigu prie kiekvieno šimtmeio tegalima tik trumpai stabtel ti. Pateikdami ia tik pa ius stambiausius griau ius, turime vilties, jog besiinteresuojantieji ta tema tur s progos v liau pla iau pasiskaityti.

II. Lietuvos s lytis su Roma ir su krikš ionybe vokie i ordino agr esijos šimtme iuose

Sunkiausia yra eiti seniausius Lietuvos ir Apaštal Sosto santyki laikus, t. y. XIII amži . Ne d l to, kad ano meto menkai teb t atsekami ryši p dsakai. vairiuose rinkiniuose yra paskelbtos bul s ir kiti dokumentai. Rodos, Vatikano archyve jau nieko neb ra, kas neb t ištraukta dienos švieson, ar nežinoma.

Sunku yra ta iau kalb ti apie tokius tolimus septyni amži senumo laikus, kadangi tada buvo kita dvasia, kitokis galvojimas.

⁵ *Repertorium, Bibliographicum pro rebus Polonicis Archivi Secreti Vaticani* (Studja Teologiczne, XI), Vatikanas, 1943.

Paprastai aniems laikams suprasti reikia daug sijautimo ir subtilumo. Tad gana atsargiai reikia vertinti ir pagoni lietuvi anuo- metinius santykius su krikšioniška Vakar Europa ⁶.

Gliaudant Lietuvos XIII-XIV amž. santykius su popiežiumi, ypa ryšyje su skelbtais kryžiaus karais, dažnai daromos paviršutiniškos išvados, perkeliamas ši dien nusistatymas ir norima žirti tokius dalykus, koki iš viso tada negal jo bti. ia nesustosime prie Lietuvos ir Romos santyki vertinim , kokius okupuotoje Lietuvoje yra patiek eil je brošir , straipsni , ar vadov liuose P. Pakarklis, J. Žiugžda, J. Jurginis. Vienašališkas fakt atrinkimas, arba j žalojimas, iškreipimas, jau nekalbant apie klaidingas interpretacijas, veda prie neistorišk išvad .

An santyki vertinimas didele dalimi yra pagr stas pasaul ži riniu nusistatymu. Bet ir tos pa ios pasaul ži ros istorikai ne vienodai išaiškina XIII amžiaus faktus, lie ian ius prieš lietuvius iš Romos skelbtus kryžiaus karus. Turiu galvoje du kunigus istorikus : dr. J. Stakausk ir kan. A. Steponait . Iš j savo studijas užsieniuose (Vienoje ir Šveicarijos Friburge) pas žymius profesorius, jiedu gana skirtingai paži r jo XIII amžiaus popieži politik Pabaltijo pagoni taut , ypa lietuvi , atžvilgiu.

Kun. dr. J. Stakauskas savo daug nauja duodan iame tyrin jime apie Mindaugo laik Lietuv , paskyr vis skyri apie kryžiaus karus prieš Žemai ius ⁷. Jis juos vertino krikšionišku poži riu ir teig :

«Kryžiaus karai tur jo tiksl ne vien prievartos b du palenkti pagonis krikšionyb , bet taip pat ir politiniu atžvilgiu juos pavergti krikšioni regent valdžiai. Popiežiai savo kryžiaus kar politikoje nesir pino saugoti neofit suverenum . Priešingai, jie visada palaik aneksinius aplinkini krikšioni regent norus. Apkrikštyti pagonys net netur jo lygi teisi su krikšionimis — paverg jais. Nelygyb s principas labiausiai pasireišk užkariaut plot nusavinimu nuo vietos gyventoj . Tod l nenuostabu, kad šaltini tomus, kuriuose neužtinkama n vienos eilut s apie tikros pastoracijos praktikavim , sudaro dokumentai, kurie liudija užkariaut žemi pasidalinim tarp teuton ordino ir Rygos arkivyskupo — ir Romos Kurijos raštai, kuriais popiežiai tvirtina nusavint

⁶ Plg. Z. Ivinskis, *Krikšioniškiosios Vakar Europos santykiai su pagonišk ja Lietuva*, Athenaeum, I (Kaunas, 1933), 135-144 psl.

⁷ J. Stakauskas, *Lietuva ir Vakar Europa XIII-me amžiuje*, Kaunas, 1934, 151-183 psl.

teritorij pasidalinim . Šis faktas, rodos, yra stiprus argumentas rodyti, kad amžinas karas buvo skelbiamas prieš pagonis ne tiek nugal ti j užkiet jimui pagonyb je, kiek užkariauti j gyvenamoms teritorijoms »⁸.

Tardamas tok kiet sprendim apie iš Romos skelbtus kryžiaus karus prieš pagonis, kun. dr. J. Stakauskas n ra padar s esminio skirtumo tarp kryžiuo i vedamos politikos rytiniame Pabaltijyje ir nusistatym Romos Kurijos. Kelis kartus iš Romos nepaklusniam ordinui, kuris, nesir pindamas balt krikštijimu, pirmoje eil je vykd savo grobuoniškus užkariavimus, buvo tarta ekskomunika.

Jau žinomi vokie i protestant istorikai, kaip Erich Caspar (1924), Erich Maschke (1928) yra praved XIII amžiui ryšk skirtum tarp popieži ir imperatori misij teorijos⁹. Eile pavyzdži , paimt iš buli ir imperatori dokument , min tieji autoriai yra žvalgiai nurod , jog imperatoriai pirmiausia specialiai pabr ž ginkluot krašto už mim . Tai patvirtina, pvz., Fridricho II 1226 m. kovo m n. garsioji Rimini privilegija. Ja imperatorius visas pr s žemes ir plotus, kuriuos tik ordinas rytuose užkariaus, atidav pilnon jo nuosavyb n.

Ginkluotoje imperatoriaus misij teorijoje pirmoje vietoje stov jo krašto už mimas, kai Romos Kurija galvojo priešingai. Bul se dažnai buvo iškeliamas svarbiausias kryžiuo i mišiniam veikimui privalomas momentas — pagoni krikštijimas ir naujakrikšt apsauga nuo užkiet jusi pagoni keršto. Iš XIII amž. popieži buli eil ištrauk , kurios kaip tik akivaizdžiai išryškino skirting Romos Kurijos nusistatym , yra surinkta kan. A. Steponai io¹⁰.

Pasiremdamas popieži bul mis, skundais ir kitokiais dokumentais, kan. A. Steponaitis parod žemiškai savanaudišk vokie i ordino politik . Popiežiaus ir ordino nusistatymuose link pagoni buvo aiški nesutarim . Kai Roma steng si neofitus ginti, o užimtuose plotuose reikalavo visokeriopo švelnumo, kryžiuo iai per jo aiški ofenzyv , ir dažnai perženg , net skaudžiai žalojo tolimo glob jo patarimus, t viškus nurodymus, net griežtus sakymus.

Viduriniais amžiais visas gyvenimas buvo giliai religintas, ir Bažny ia susiliejo su valstybe, absorbuodama visus visuomeninius

⁸ Ten pat, 40-41 psl.

⁹ E. Caspar, *Hermann von Salza und die Gründung d s Deutschordensstaates in Preussen*, Tübingen, 1924. — E. Maschke, *Der deutsche Orden und die Preussen. Bekehrung und Unterwerfung in der preussisch-baltischen Mission des 13. Jahrhunderts*. Berlin, 1928 (Eberings Historische Studien, Heft 176).

¹⁰ A. Steponaitis, *Mindaugas ir Vakarai. Vokie i militarini ordin veikla ir Mindaugo santykiai su Roma*, Kaunas, 1937.

santykius. Pagal didžiojo Bažnyios Tavo šv. Augustino veikal *De Civitate Dei*, kuris visam t kstantme iui suformavo visuomenines paži ras, žemišk g rybi vartojimas yra tik tada pateisinamas, kai jos vartojamos Dievo garbei. Iš ia nat raliai plauk tokia išvada: kadangi pagonys, heretikai ir blogi krikš ionys negali savo turt sunaudoti Dievo garbei, jie juos valdo neteis tai¹¹. Tad pagonys buvo laikomi esamosios santvarkos priešais, ardan iais santyk tarp Dievo ir žmogaus.

Bet ir šitokiuose santykiuose, kada atrod , kad pagonys negali žemišk g rybi sunaudoti Dievo garbei, popieži misinis nusistatymas buvo skirtingas nuo pasaulin s valdžios imperatori . Pavyzdžiui, XIII amž. popiežius Aleksandras IV (1254-61), kuris daugiausia yra paskelb s prieš lietuvius kryžiaus karo buli (atsišaukim), pabr ž : *Gratuita debet esse conversio, non coacta, et ipse Deus coacta servitia non acceptat* («Atsivertimas turi b ti laisvai prisiimtas, nepriverstas, [nes] pats Dievas priverstin patarnavim nepriima »).

Galima aptikti bul se daug posaki , rodan i , kaip popiežiai r pinosi lengvinti neofit socijalin b kl ¹². Pavyzdžiui, jie imdavo naujai atsivertusius Apaštal Sosto apsaugon ir duodavo sakymus vokie i ordinui j neapsunkinti¹³.

Kad Romos Kurija dom josi Pabaltiju, rodo Mindaugo atvejas. Iš Livonijos ordino magistro gav s krikšt , Mindaugas buvo pirmasis iš Lietuvos valdov , kuris 1251 pas popieži Inocent IV (1243-54) išsiunt delegacij , kuriai vadovavo lietuvis Parnus¹⁴. Pats Inocentas IV priimdamas Mindaugo pasiuntinius Milane, apie juos karaliaus kar n gaunan iam Mindaugui užsimin : « Kadangi nusižemin s Mus prašei per oficialius ir nepaprastus pasiuntinius ... »¹⁵.

kurdamas atskir Lietuvos vyskupij (*diocesis Lethoviensis*), suteikdamas jai Apaštal Sosto glob ir apsaug (1251 m. liepos 17d.), Inocentas IV Mindaug pavadino «ypatinguoju Romos Bažnyios s numi»¹⁶, kai šis savo 1253 dokumentuose kalb jo apie popieži , kaip apie « m s t v »¹⁷.

¹¹ Plg. E. Bernheim, *Mittelalterliche Zeitanschauungen in ihrem Einfluss auf Politik und Geschichtsschreibung*, I (Tübingen, 1918), 29-30 psl.

¹² Tokias citatas r pestingai yra surink s kan. A. Steponaitis (*Mindaugas ir Vakarai*).

¹³ F. G. Bunge, *Livtändisches Urkundenbuch*, I (R vai, 1852), 116 psl.

¹⁴ *Livlandische Reimchronik*, herausgegeben von Leo Meyer (Paderborn, 1876), 3505-15 eil.

¹⁵ A. Theiner, *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I (Roma, 1860), 49 psl. : « Quia vero per solemnes ac speciales nuntios nobis humiliter supplicasti ».

¹⁶ Ten pat, I, 50 psl.: « filius specialis sanctae Romanae ecclesiae ».

Su Mindaugo žuvimu (galutinai dar neišaiškinta, ar jis pasiliko krikš ionimi), eilei generacij baig si ir valdov santykiai su popiežiumi. Tik iš apa ios rusenanti krikš ionyb negal jo daryti daug pažangos, kai pats valdovas buvo pagonis. Krikštyti krašt tada reiš k , kad pirmiausia pats didysis kunigaikštis priims krikšt , sa-kydamas tai daryti ir savo valdiniams.

Su lietuviais vis labiau išsipl toj karo santykiai, kuri metu ordinas labiausiai geid Vakarini s Lietuvos (Žemai i), ilgam palaidojo bet kokias pastangas Lietuv pakrikštyti, pradedant nuo valdovo dvaro. Tuose santykiuose yra atsakymas, kod l didieji Lietuvos kunigaikš iai iki pat XIV amž. galo liko abejingi popiežiaus, imperatoriaus ir kaimyn valdov tikin jimams priimti lotyn krikšt (1323, 1349, 1351, 1358, 1373). Ir Gedimino laiš kai Avignono popiežiui Jonui XXII ir derybos, kaip ir laiš kai tuo klausimu per imperatori Karoli IV, ar Vengrijos ir Lenkijos valdovus^{17 18}, vis primenant Vilniaus kunigaikš iui reikal krikštytis, paliko tik negyvi pergamentai, negav jokios eigos.

Lietuvi tautos istorijoje vyko reikšmingas pos kis, kurio pas kos ryt Europoje buvo didesn s reikšm s; pvz., už rus tautos numetim totori jungo. Kai kryžiuo i ordinas, prisid j s skrynias Romos Kurijos buli ir vairi privilegij , pasirod visai netik s, kaip krikštijimo ir misij institucija, Vilniaus valdovo ir jo tautos krikštijimas at jo iš šono. Jis buvo suriš tas su svarbiais politiniais pasikeitimais, kai didysis Lietuvos kunigaikštis tapo kaimynin s valstyb s karaliumi.

Po «šviesios atminties Mindaugo » — *clare memorie Mindota*, kaip j popiežius Klemensas IV (1265-68) buvo pavadin s¹⁹, ilgai Lietuvos kunigaikš iai Romoje ir Avignone buvo paženklinti bloga cifra, nes jie vis skait si nesukalbami pagonys. Pagonyb s jie atsisak ta iau be jokios pagalbos ordino, kuris tiek ilgai skait si ofi- cijalus krikšto neš jas lietuvi tautai.

¹⁷ Apie Mindaugo santykius su Roma pla iau ži r. : Z. Ivinskis, *Lietuvos Bažny ios keliu*, Brooklyn, N. Y. (A.L.R.K. Kunig Vienyb s leidinys), 1951. — Id., *Mindaugas ir jo kar na*, Aidai, 1954, 1-8 nr., 55-59 psl. (tas pats vokiškai *Mindaugas und seine Krone*, Zeitschrift für Ostforschung, 1954, Heft 3, 360-386 psl.).

¹⁸ Pla iau A. Ku inskas, *K stutis*, Kaunas-Marijampol , 1938, 119-148 psl. — K. Chodyncki, *Próby zaprowadzenia chrze cija stwa na Litwie przed r: 1386*, Przegl d historyczny, 1914.

¹⁹ A. Theiner, *Monumenta Pol. et Lith.*, I, 79 psl.

III. Lotynišk krikšt pri musios Lietuvos santykiai su Apaštala Sostu iki XVI amž. antros pusės

Su Algirdaiio tapimu krikščionimi ir karaliumi jau seniai krikščioniškos valstybės, prasidėjo nauja epocha. Kelias Romtaiau neofitui Jogailai, apie kur pavydus ordinas skleidė, kad jis svetimą žmogų pagrobęs ir dūl « karalystės ir gražios moters » leids sau ant galvos tik truputį vandens užpilti²⁰, nebuvo lengvas. Romoje reikėjo veikti priešiškiems Habsburgų ir ten veikli kryžiuočių propagandai. Ypač paskutiniai ten vis nesiliovo garsinti, kad lietuviai tebesnetikri, klastingi, apsimetę krikščionys, kuriais nes galima pasitikėti. Prieš vakarykščių pagonis, kuriems kryžiuočių tiek ilgai, bet nes kmingai ant kardo galo neš kryžius, visu uolumu veik Romoje šis ordino prokuratorius. Iš ordino stovyklos neigiamos paskalos apie lietuvius aidėjo iki pat Konstancos koncilijos (1414-18) ir dar kiek po jos.

Visos tos aplinkybės paaiškina, kodėl Vilniuje vykdytas mindauginio krikšto atnaujinimas (1387) Romoje pradžioje pasyviai tebuvo sutiktas. Oficijaliu krikščionybės atstovu Rytuose tebebuvo laikomas ordinas, kuris ir toliau, net iki Tannenbergo, dirbtinai bandė vis bandyti palaikyti kryžiaus karų tradiciją. Apie naujakrikščius lietuvius dar tiek mažai žinota. Kad jie nėra rytų Europos «sarcinai», kaip juos kryžiuočių 1410 vadino, paaiškėjo tarptautiniame Konstancos forume. Šitam klausimui plačiau nušviesti yra domios medžiagos, ties kuria negalima sustoti. Iš daugumoje paskelbtų versmų peršasi aiški išvada, jog dūl per dūm priešiškos ordino propagandos naujai krikščionys lietuviai pradžioje neturėjo Apaštala Sostės stiprios atramos. Apie tolimus Pabaltijo gyventojus ten trūkų palanki bei objektyvi žini. J Romoje nebuvo užtenkamai ir žymiai viliu.

Pirmajam Jogailos pasiuntiniui, kuris vyko Rom per Austrijos Habsburg žemes, nepasisek Italijos pasiekti. Už Jadvygos «pagrobim» ant Lenkijos karaliaus perpykę, Habsburgai pasiuntin su iupo ir met kaljiman. Tik, kai 1388 pavasar Romoje autentiškai buvo sužinota apie Lietuvos krikštą, popiežius Urbonas VI (1378-89) apsidžiaugė lietuvi prisijungimu prie katalik Bažnyčios, o pat Jogail vadino labai krikščionišku valdovu²¹. Kaip

²⁰ *Codex diplomaticus Prussiae*, VI (1861), 120 psl. : « durch eyns konigrichs und eines schonen Wybes wille eyn wenig wasser off das howpt lyssen gissen». Plg. Z. Ivinskis, *Krikščionybės kelias Lietuvon*, Tiesos Kelias, 1938, 5 nr., 298 psl.

²¹ J. Długosz, *Opera omnia*, XII, 467 psl.

kitados iš Mindaugo valstybės diecezijai skirto vyskupo Kristijono, taip ir iš pirmojo Vilniaus vyskupo priesaika buvo paimta popiežiaus vardu.

Tannenbergo kraujo upeliai buvo paskutinis didesnio masto lietuvi ir lenk karinis atsiskaitymas su kryžiuoiais, kurie lietuvius Vakarams dar vaizdavo pavojingais « ryt turkais ». Bet ordino pastangos atstovauti Pabaltijo krikščionybą Vakaruose ir Romoje buvo pagaliau iš pagrindų sudrebtos Konstancos bažnytiniame susirinkime, tapusiam an laiku jungtine taut organizacija. Viešojoje nuomonėje ia buvo padarytas žingsnis Lietuvos naudai. Konstancoje ne tik buvo bandyta spręsti Žemaičių teritorijos priklausomumą ir jį skund prieš ordiną. Ten vyko žymiai daugiau. Išklausiusi dviejų nuo seno sipykusių pusių ilgus ginčus, Konstancos konciliacija pirmiausia kūrė Medininkų vyskupiją. Bet buvo ne mažiau svarbu, kad ano meto krikščioniško pasaulio akyse stipriai nukentėjo ordino prestižas. Bažnyčios aukštieji hierarchai pamatė, jog kryžiuoiai jau nebebuvo galima laikyti vieninteliais kovotojais ryt Europoje už krikščionybą. Vytauto delegatai vaizdžiai nurodė kryžiuoiai per daug antikrikščioniškas elgesį Žemaičiuose. Lietuva laimėjo!

Pripažindamas Vytauto ir Jogailos nuopelnus, kaip tik tose srityse, kur pagonystėms nykti prieš ordino valią, Jonas XXIII (trejišias antipopiežius, Konstancoje atsisakęs) 1415 m. vasario 24 d. buvo suteikęs jiedviem apaštališkąjį vikarų titulų *in temporalibus* Naugardo ir Pskovo srityse²².

Nuo Vytauto laikų labiausiai užsimezg Lietuvos santykiai su Apaštala Sostu. Konstancos koncilijos rinktas popiežius Martynas V buvo pirmasis, su kuriuo Vytautas turėjo daug santykių. Jam daug rašė, ir pats gavo vairių bulių ir brevių. Visas tas susirašinėjimas XIX amž. gale buvo paskelbtas, ir, rodos, Martyno V santykiams su Lietuva ir Lenkija Vatikano archyvas nebeturi nežinomo dokumento.

Vytauto santykiai su Romos Kurija sėkmingai vystėsi iki pavirtinimo Medininkų vyskupijos steigimo (1421). Skirdamas 1427 Medininkams vyskupą, Martynas V sakmiai jį subordinavo Gniezno arkivyskupui. Nuo 1421 iškilo nauji politiniai rėpesiai, kurie Lietuvos ir Romos santykiuose atnešė šes liks.

Imperatoriaus Zigmanto skaudžiai sujaudintas už neteisingą Žemaičių ir Sėduvos pripažinimą kryžiuoiais (sprendimas Breslavo seime 1420), Vytautas pradėjo palaikyti imperatoriaus priešus

²² *Monumenta, medii aevi res gestas Poloniae illustrantia*, XII (Codex epistolaris saec. XV, 2), 1891, 93 psl.

heretikus ek husitus. Jis sutiko priimti ir j si lom ekijos kar - n . Pusbroliai Vytautas ir Jogaila tur jo toliau kovoti d l gin ijam Žemai i ir kit žemi Romoje, kur ordinas 1420 buvo perk l s byl , tik damasis ia rasti prastin užtarim .

Kai vyko temptos kovos d l Žemai i , Romoje s d s kryžiuo i prokuratorius Jonas Tiergardas, iš Pr s gav s, Kurijai patiek ir vis ordino ir Lietuvos geografin pad ties žem lap , kuris tur jo atvaizduoti, kaip b t tragiška, jeigu iš ties ordinas negaut jam reikalingiausio tilto Livonij , b tent, Žemai i , kuriuos jis jau saujoje laik — anot to meto vokie i pirkli — «lyg slid ungur už uodegos » (*sicut anguillam per caudam*).

Negal damas visko apginti, prokuratorius d jo pastang sukliudyti Vytauto nor gauti piln Žemai i plot iki Nemuno žio i , Kurši Mari ir Klaip dos. 1421 m. balandžio 8 d. prokuratorius raš vyriausiam magistrui:

«... taip pat Vytautas stengiasi gauti Klaip dos pil , kuri jis mielai nor t tur ti. Ordinas ta iau jam jos jokiu b du negali atiduoti, nes, jeigu tai vykt , Livonijos ir Pr s žem s likt padalintos ir viena nuo kitos atskirtos. Ordinui tai b t skriauda ir didelis nuostolis ... Reiškiamo vilt , kad karalius (Jogaila) ir Vytautas jos (Klaip dos) su savo j ga niekada negal t gauti »²³.

Imperatoriaus remiami kryžiuo iai popiežiui Martynui V skund Vytaut , jog jis iš vis j g sieki s gauti Žemai ius tokiose ribose, kokiose jie iš viso nes buv ²⁴. Kai Romoje vedamoji byla prie taikos neved , 1422 pavasar — po Tannenbergo jau tre iu kartu — Vytautas su Jogaila prad jo su ordinu v l kar d l Žemai i , S duvos ir lenk pasienio sri i . Priverstas pasirašyti sau gana nuostoling Melno taikos sutart (1422 m. rugs jo 27), kit met geguž s m n. per suvažiavim Veliuonoje didysis magistras su Livonijos magistru ieškojo formali priekabi sutar iai sugriauti ir labai nor jo rašyti punkt , kad Melno taika turi b ti patvirtinta popiežiaus. Nesulauk s karin s pagalbos nei iš imperatoriaus, nei iš Vokietijos kunigaikš i , ordinas vis dar vilt d jo Romoje. Bet kryžiuo i norimasis punktas nebuvo rašytas. O Martyno V legato išvystytoji veikla sien gin o reikalu netur jo pasisekimo^{25 26}. Prie

²³ Ten pat, XII, 120 psl.

²⁴ *Codex epistolaris Vitoldi*, ed. A. Prochaska (*Monum. medii aevi res gestas Poloniae illustrantia*, VI), 1882, 646 psl.

²⁵ St. Zaj czkowski, *Studja nad procesami Polski i Litwy z zakonem krzy ackim w latach 1420-23*, Ateneum Wile skie, XII (1937), 282-403 psl.—

Melno ežero išvestoji siena liko nepakeista, ir ji išsilaikė pus t k stan io met (iki 1919) ²⁶.

Iš Lietuvos tuometini santyki su Roma reikia pažym ti, jog Martynas V d jo daug pastang atitraukti Jogail , o ypa Vytaut nuo bendradarbiavimo su husitais ekais. K stutaitis savo ruožtu tikin jo popieži , jog griežtumas nieko nepad si s, ir patar nuimti nuo husit ekskomunik , sueiti su jais derybas. O Martynas V ragino Gniezno arkivyskup ir kitus vyskupus, kad jie, grasingami Vytautui bažnytin mis bausm mis, bandyt j atitraukti nuo husit * ^{26 27}. Popiežius praš Jogail visaip veikti, kad Vytautas neglobot heretik , o šiam sak 1422 per du m n. atšaukti iš ekijos ten pasi st Jogailos brolio Kaributo s n Zigmant ²⁸.

Pasibaigus tempimui d l husit , kai jau Vytautas buvo imperatoriui Zigmantui už neteising Breslavo sprendim atkeršij s, Martyno V santykiai su Vytautu ir Jogaila v l pager jo, kaip jie buvo pradžioje (1418), kai popiežius buvo tarpininkav s paliauboms tarp ordino ir Lietuvos-Lenkijos²⁹. Džiaugdamašis pusbroli susitakymu su imperatoriumi Zigmantu, Martynas V 1423 m. rugpi io 28 d. Vytautui ir jo riteriams suteik absoliucij už kaltes, kurias jie buvo užsitrauk per 1422 met kar prieš ordin ³⁰. O 1423 m. gruodžio 1 d. Martynas V Jogailai ir jo 25 patar jams, taip pat ir Vytautui su jo 15 tarybos vyr , suteik atlaid bules, lyg jie patys b t lank si Romoje ³¹.

Paskutiniame savo valdymo dešimtmetyje Vytautas daug raš Romon, net ne savo valstyb s reikalais. Pavyzdžiui, 1427 jis praš popieži Martin V paimiti savo globon ir ginti nuo netik li Rygos kapitul ir bažny i ³². Šitaip mezg si vytautin s Lietuvos santykiai su Apaštala Sostu. Bet jie v l sutriko, kai prasid jo Lenkijoje audra

Z. Ivinskis, *Kovos broužai d l Žemai i ir j sien*, Atenaeum, VI (1935), 81 psl.

²⁶ *Codex epist. Vit.*, 546 psl.

²⁷ Ten pat, 551 psl. Plg. Br. Dundulis, *Lietuvos s junga su husitais kovoje prie vokie i feudal agresij*, Vilniaus Universiteto Mokslo Darbai, XIII (1957), (Istorijos-filologijos mokslu serija, 3 tomas), 59-83 psl. — Pr. Penkauskas, *Vytautas D. ir jo ekijos politika Venceliui mirus* (atsp. iš *Židinio*), 1930.

²⁸ *Codex epist. Vit.*, 578 psl. Apie to laiko Lietuvos santykius su Apaštalu Sostu žr. J. Dł ugosz, *Opera omnia*, XIII (1877), 375 psl.

²⁹ F. G. Bunge, *Livländisches Urkundenbuch*, V (1867), 365 psl. Iš Martyno V tarpininkavimo derybose su ordinu (1418-19) žr. eil laišku *Codex epist. Vitoldi*. Apie 1420-21 kryžiuo i Romoje darytas pastangas : *Livl. Urkundenbuch*, V, 690 psl. ; *Cod. epist. Vit.*, 518, 530, 561 psl.

³⁰ *Cod. epist. Vit.*, 603 psl.

³¹ Ten pat, 612 psl.

³² Ten pat, 755 psl.

d l Vytauto kar nos. Iš pradži Martynas V nebuvo priešingas Vytauto kar nacijai³³. Bet popiežiaus nusistatymas keit si naudai lenk , kuri nuopelnai Lietuv krikštijant Romoje buvo aukštai vertinami. Kancleris Zbignievas Olesnickis, kuris buvo didžiausias Lietuvos kar nos priešas, sugeb jo Romoje perstatyti, kad Vytauto kar navimasis reikš didel nuostol katalikybei ryt Europoje. Iš Krokuvos Romon rašyti laišakai rodo, kaip Kurija buvo graudenama ir g sdinama³⁴. Lenkams iš ties atrod , kad Vytauto pastangos Lietuv pakelti karalyst s rang , gali reikšti 1401 Vilniuje ir 1413 Horodl je užsimezgiusios unijos gal .

Priimdamas lenk prašym ir rišdamas Lietuv su Lenkija, Martynas V Vytautui draud kar nuotis. 1430 m. rugpi io 5 d. jis praš imperatori Zigmant Liuksemburgiet vainikavimo klausim atid ti, o pa ios kar nos nesi sti. Popiežius patar , kad pusbroliai kreipt si j Romon, nes tas reikalas es s dar nepribrend s ir keli s neramumus³⁵. Vytautas savo kar nos klausimu Romon buvo nusiunt s ir savo pasiuntinius: Petr Gedgaud (Sie ko) su Šediboru Valimuntai iu. Bet Martynas V, lygiai dvi savaiti prieš Vytauto mirt , 1430 m. spali 13 d. sp jo atskirus vyskupus, kad stot prieš Vytauto nor kar nuotis³⁶. Jam pa iam jis taip pat buvo raš s, drausdamas užsid ti kar n ³⁷.

Pirm kart lietuvi ir lenk santykiuose nuo lenk nepriklausomas Lietuvos valstyb s žygis Romai buvo perstatytas, kaip pavojus krikš ionybei ryt Europoje. Lenkams vis stipriau mus kalb ti vad. « susibroliavusi j » bei susijungusi j taut vardu, ir v liau, kai lietuviai nor davo eiti savitu keliu, Vatikane buvo d stomas pavojus katalik taut vienybei. Net tokiam Žemai i vyskupui Paliulionui XIX amž. gale, kai brendo lietuvi tautin s mon , pavyzdžiui, atrod , jog skyrimasis nuo lenk reiški s bendro fronto prieš pavojing pravoslavim ir « Maskolij » ardym ³⁸. Tik unijoje su Lenkija jaunut « Kauno Lietuv » po I-jo pasaulinio karo te sivaizdavo ir iš Romos atsi stas arkivyskupas Zecchini. Pirmieji ryšk s tokio nusistatymo ženklai yra aptinkami jau Vytauto valdymo pabaigoje, kai popiežius Martynas V band did j Lietuvos

³³ Ten pat, 1061 psl.

³⁴ Daug domios medžiagos tuo klausimu yra : *Manum, medii aevi res gestas Poloniae illustrantia*, XII, 237 psl. ir sek., 245-252 psl. ir *Cod. epist. Vit.*, 1060 psl. ir sek.

³⁵ *Cod. epist. Vit.*, 1061 psl.

³⁶ *Monum. medii aevi res gestas Pol. M.*, XII, 253 psl.

³⁷ J. Di ugosz, *Opera omnia*, XIII, 387-391 psl. Plg. ten pat, XIII, 407 psl.

³⁸ J. Stakauskas, *Vysk. Paliulonis ir jo lietuvyb s klausimas* (atsp. iš *Židinio*), Kaunas, 1938.

kunigaikšt sulaikyti nuo kar nacijos. Apaštal Sostas tai dar Bažny ios labui. Šiaip ar taip, Lenkija sau buvo pasi musi Lietuvos krikštytojos aureol , ir neofito purkštavimas prieš Karalyst - Koron gal jo sukelti abejoni , kai kryžiuo iai buvo tiek daug priskleid apie Lietuv paskal .

Lietuvos sosto reikalai staigia Vytauto mirtimi Romoje nesi- baig . Kai popiežius Martynas V sukviet bažnytin Bazelio susi- rinkim (1431), prasid jo iš koncilijos susirašin jimas su besivaidi- jan iais D. L. K. Švitrigaila ir Jogaila³⁹. Dar 1433 m. kovo m n. Švitrigaila siunt Bazel savo sekretori Jon Perling , ta iau Ukmerg s kautyn s (1435) išsprend Didžiojo Lietuvos kunigaikš io klausim Vilniuje Zigmanto K stutai io naudai.

At jo pusšimtis Kazimiero valdymo ! Jaunas D. L. kunigaikštis Kazimieras, atsis d s Krokuvoje, m skverbtis ekij ir Vengrij ir ia, vykdydamas savo dinastinius planus, jis su jo konflikt su Roma. Ten buvo siekiama su Vengrijos Motiejumi Korvinu, prieš kur Kazimieras kovojo, vieno *bendro* fronto prieš turkus. Bet Kazi- miero konfliktas su Apaštal Sostu ir jo dinastin s užuoma ios, kurias buvo reikšmingai pinta ir šventojo Kazimiero jaunyst , išeina iš m s temos rib ⁴⁰.

Šiandien yra sunku atsakyti tiksliai klausim , ar Roma jau tur jo XV amžiaus antroje pus je nors kiek tikr vaizd apie t tolim Pabaltijo krašt , kuris tur jo virsti tolimiausiu katalikyb s bastijonu prieš plat sta iatikyb s potvyn ! Iki XV amž. pradžios vokie i ordinas ir Romoje s d s jo prokuratorius buvo tikrasis Kuri- jos informatorius apie rytin Pabaltij . ia buvo nuolat siun iami raštai, prašoma užtarim, privilegij .

Lietuvos Bažnytin s organizacijos santykiai mezg si per Gniez- no arkivyskupij . Priešingai Mindaugo laik vyskupijai, D. L. Ku- nigaikštyst hierarchiniu atžvilgiu klaus Gniezno primo, vyskupijos siuntin jo ten provincijalinius sinodus savo atstovus. Kol dar Tridento koncilija nebuvo nusta iusi vyskup skyrimui atskiro ka- noniško proceso, iš kurio susidar net atskiras gausus Vatikano slaptojo archyvo fondas, vyskup skyrimas Medinink , t. y. Že- mai i , ir Vilniaus diecezijoms dažniausiai jo per Gniezno arki- vyskup . Iš ia Lietuva ir Lenkija Romos Kurijoje jo ne kart bendru pavadinimu «Polonia». Nusistov jusios rubrikos nebuvo. dom s buvo patys pirmieji vyskup paskyrimai. Kaip rodo Vati-

³⁹ Visus šaltinius tuo klausimu žr. Pr. Penkauskas, *Bazelio susirinkimas ir Lietuvos sosto reikalas Vytautui mirus* (atsp. iš *Tiesos Kelio*), 1926.

⁴⁰ Pla iau žr. Z. Ivinskis, *Šv. Kazimiero žygis Vengrijon*, Aidai, 1958, 3 nr., 108-117 psl.

kano archyvo *Acta Miscellanea* I tomas, 1422 m. geguž s 4 d. perkeliant Medinink vyskup Motiej Vilniaus diecezij , buvo pasakyta :

« *Translatus est Matthias Episcopus Mednicensis ad ecclesiam Wilnensem in Polonia* »⁴¹.

Tad jau XV amžiaus pradžioje, dar Vytauto laikais, prasidjo — v liau vis dažniau pasikartoj s — Lietuvos neskrymas nuo Lenkijos. Tokis Lietuvos ir Lenkijos liejimas kr von, t. y. Lietuvos laikymas Lenkija, dar labiau išryškjo XVI-XVIII amž., kai jungtin s respublikos priekyje stovjo vienas karalius, pas kur Varšuvon abiem kraštam b davo siun iamas bendras nuncijus.

Nereikia skirti jokios reikšm s Lietuvos ir Vatikano santykiuose, jeigu kartais kanceliarijos tarnautojams apie ryt Europ stigo aiški geografini duomen . Žinoma, gal jo pasitaikyti ir eilini riktui. Pavyzdžiui, perkeliant Kijevo vyskup Mikaloj Viežgail Žemai ius, 1531 m. vasario 15 d. *Acta Miscellanea* XVII tome (f. 183v) yra užrašyta: «*ad Ecclesiam Medicensem in Luterania* »⁴², turint galvoje *Lithuania*. Joki išvad taip pat negalima daryti, pavyzdžiui, iš tokio fakto, kad 1492 m. balandžio 11d., skiriant Albert Tabor Vilniaus vyskupu, aktuose yra užrašyta « *[Dioecesis] Vilnensis in Scotia* »⁴³. ia jau aiškiai matyti konsistorijos sekretori klaida.

Apie tokius vyskup paskyrimus, net jeigu pa ios bul s ar j registai (t. y. nuorašai) yra ding , mus informuoja, šalia *Acta Miscellanea*, dar *Acta Camerarii* ir *Acta Vicecancellarii* rašai. Iš j galima pagaliau nustatyti ir tiksl i Vilniaus ir Medinink vyskup paskyrimo metrik (jos dar neturime!), nors vargu kada pati vyskupo pavard tose knygoose bent apytiksliai rašoma. Apskritai lietuvišk ir slavišk pavardži *iškreipimo* tradicija roman ir kitose kult - ringose tautose turi labai senas šaknis. Tiesiog nuostabus išradingumas kitaip parašyti. Bet tai yra smulkmena. Pavardes visada galima atstatyti. Yra didel s svarbos dalykas, kad tik pagal Vatikano šaltinius tegalime tiksliai nustatyti, kokis vyskupas ir nuo kada iki kada vald . (Nuostabu, kad net Valan iaus *Žemai i Vyskupystje* XV-XVI amžiaus vyskupai yra netiksliai paduoti, net sumaišyta j eil ir vardai! Netiksliai sužym ti vyskupai ir Kauno metro - polijos Elenche).

⁴¹ *Scriptores rerum Poloniarum*, XV, 1894 (Analecta Romana), 77 (nr. 9).

⁴² *Arch. Consist. Acta Miscell.*, XVII, f. 183v yra išspausdintas *Script. rer. Polon.*, XV, 89 psl. (nr. 65).

⁴³ *Acta Cammerarii*, I, f. 44.

Kai Lietuva pagaliau buvo ir oficialiai rašyta krikščioniškai tautškai, ji turėjo pati apie save teikti informacijas, o reikia pasakyti, jog labai ilgai toji informacija buvo nepakankama. Ji buvo arba per Lenkiją, iš pačios Lietuvos autentiškai žini neužgriebiant, arba jos reikiavimą teikdavo popiežiui nuncijai, kaip sakoma, nuo 1567 metų abiem valstybėms reziduojant Varšuvoje. Bet pagaliau ir patys vyskupai, vykdydami Tridento nuostatus, nuo XVII a. pradžios pradėjo vykdyti *Ad Limina Apostolorum* su savo rašytais pranešimais, vadinamais *Relationes Dioeceseanae*.

Vadinasi, autentiškos žinios Romą gana vėlai tepateko apie Lietuvą. Tad nenuostabu, kad Enriko Silvijus Piccolomini, bismasis popiežius humanistas Pijus II, pats apie Lietuvą, Jogailą ir Vytautą savo veikaluose XV a. pusėje prirašė žinią⁴⁴, kurios galėtų tikt kažkokiam egzotiškam Pacifiko pakraščiui, bet tik ne rytiniam Pabaltijui. Užtada E. S. Piccolomini ir pareiškė, popiežiūmi tapęs: «*Aeneum reicite, Pium accipite*».

Kiek žinoma, pirmą kartą Romoje buvo atvežta daugiau duomenų apie Lietuvą (drauge ir apie Lenkiją!) 1501 metais, kai atvyko į ją D. L. Kunigaikščio Aleksandro sekretorius Erazmas Ciołek⁴⁵. Cioleko ilga oracija «*ad Alexandrum Sextum*», laikyta popiežiaus konsistorijoje, yra *in extenso* paskelbta⁴⁶. Bet ir toje kalboje apie D. L. Kunigaikštystę ir jos gerbėvę, gausi prekyba ir kitos patiektos žinios yra per bendros ir surašytos pompastiškai iškilmingu stiliumi. Kai kalbama ten apie miestus, gyventojus, prekių eksportą, tos charakteristikos beveik galėtų tikt ir kitai bet kuriai valstybei, išskyrus tik pastabą, kad didelis dalis gyventojų kalbą slaviskai (*lingua Ruthenica*).

Prabuvęs ilgesnį laiką Romoje, Erazmas Ciołek parsivežė visą eilę bulių ir privilegijų, kuri gražiai surašyti nuorašai sudaro Vatikano archyve visai atskirtą tomą. Dar du kartu Ciolekas buvo Romoje, ir oia jis, nesulaukęs Kazimiero kanonizacijos, tuoj po Leono X mirties (1521) mirė, pagaliau netekęs galiojimą atstovauti valdovui Zigmantui Senjui.

⁴⁴ *Scriptores rerum Prussicarum*, IV, 237-238 psl. Plg. A. Janulaitis, *Enriko Silvijus Piccolomini bei Jeronimas Pragiškis ir jų žinios apie Lietuvą XIV-XV amžiuje*, Kaunas, 1929, 59 psl.

⁴⁵ K. Hartleb, *Działalność kulturalna biskupa dyplomaty Erazma Cioleka*, 1929. Kit bibliogr. žr. *Polski Słownik Biograficzny*, II.

⁴⁶ A. Theiner, *Monum. Poloniae et Lithuaniae*, II (1861), 277 psl.

IV. Lietuvos santykiai su Roma po Tridento
koncilijos iki respublikos galio

Tridento koncilijs, s kmingai užsibaigusi 1563, atneš katalik Bažny ios gyvenime eil reform . Vykdymas *Tridentinum* Lietuvoje ir Lentijoje prasid jo Zigmanto Augusto valdymo pabaigoje. Tas Tridento nutarimai vykdymas ap m ne tik bažnytini provincij ir diecezini sinod kvietim , vyskupij seminarij steigim , vyskupij vizitacijas, kunig gyvenimo pak lim , eil pastoracini dalyk , kaip katechizacij , moteryst s sakramento sutvarkym ir kita, bet ir pa ius vyskopus labiau surišo su Roma. Tuo pat laiku buvo labiau išvystyta ir nuncij sistema.

1. *Nuncijai ir j pranešimai apie Lietuv Romai.* — Per I-j XVI amžiaus pus bendro karaliaus valdom valstyb buvo siuntin jami tik legatai ar nuncijai *ad hoc*. Ir jie vis k nors sp davo parašyti. 1557 metais ia buvo Aloyzas Lippomano (Veronos vyskupas), kurio reliacija apie Mikalojaus Radvilos Juodojo didel tak Zigmantui Augustui yra nuolat cituojama⁴⁷. Ir 1560 m. atvyk s Bernardas Bongiovanni⁴⁸, lygiai kaip ir Paulus Aemilius Giovannini (1565) duoda, be kitko, jungtin s valstyb s aprašymus. Paskutiniajam Lietuva gulinti taip žemumose ir esanti tokia vandeninga, jog per j es negalima kitaip perkeliauti, kaip tik tuomet, kada ji esanti šal io sukietinta — *se non quando è ridurato dal gelo*⁴⁹.

Kardinol Commendoni pas Zigmant August lyd j s monsinjoras Fulvius Ruggieri iš t pat met (1565) paliko gana plat ir, palyginti, daug geresn aprašym ⁵⁰. Autorius tur jo žini ne tik apie garsi lietuvi bitininkyst , taurus, stumbrus, bebrus, bet ir apie pagonyb s liekanas, apie Žemai i kaimuose užsilikusi žali garbinim ⁵¹. Rašydamas popiežiui šv. Pijui V traktat apie Lenkij (1568)⁵², Fulvius Ruggieri, kaip ir ankstyvesnieji rašytojai, terp žini ir apie Lietuv , pamin damas, kad jos vyskupai priklaus Gniezno arkivyskupui. Fulvius Ruggieri žinojo, kad lotyniškai skambanti lietuvi kalba skiriasi nuo lenk ir vokie i kalb . Pr suose dar es senpr si liku i ⁵³. Jis nepamiršo dar pasteb ti, jog Lietuvos žmon se dar tebes burt ir pagonišk praktik ⁵⁴.

⁴⁷ *Relacye nuncyuszów apostolskich i innych osób w Polsce*, surinko Al bertrandis i Rykaczewski, I (1864), 39 psl.

⁴⁸ Ten pat, 98-99 psl. (Lietuvos aprašymas).

⁴⁹ *Script. rer. Polonicarum*, XV, 182 psl.

⁵⁰ *Relac. Nunc.*, I, 113-168 psl.

⁵¹ Ten pat, I, 160 psl.

⁵² Ten pat, I, 165-217 psl.

⁵³ Ten pat, I, 171 psl.

⁵⁴ Ten pat, I, 185 psl.

Šitokios r šies informacij apie Lietuv tur jo Romos Kurija, kai Lietuvoje labiau m stipr ti katalikyb , kai buvo steigiamos naujos parapijos, kuriami vienuolynai (pirmiausia Vilniaus vyskupijoje). Tos reliacijos n ra dar pilnai kritiškai vertintos.

Popiežiaus bul s bei brev s, vyskup , karali bei magnat suplikos (t. y. prašymai), rašomos Rom vairiausiai reikalais, prašant patvirtinti nauj vyskup , suteikti vairias facultates ir privilegijas, leisti valdyti kelias beneficijas ir t.t., — apie pat krašt , jo gyventojus neteikdavo beveik joki žini . Apaštala Sostas ta iau *nor jo pažinti* t krašt , kuris taip pat neišveng herezij . Tad XVI amžiuje ir pasirod anie vair s Lietuvos-Lenkijos aprašymai, kuriuos pagamindavo iš Romos atsi stieji legatai, nuncijai ar j palydovai. Toki reliacij buvo daug ir vairi , jeigu dar ia priskaityti ir XVII amž. proginius ir pastoviai Varšuv atsi st j nuncij respublikos aprašymus.

Dalis toki pranešim neišveng šablon , nes žinios b davo imamos iš ankstyvesni autori . Bet pasitaikydavo ir vert d mesio pasteb jim . Pavyzdžiui, apie 1560 m. nežinomo autoriaus pranešime (grei iausiai rašytame kokio nuncijaus) yra paaiškinama Lietuvoje žmoni religinio tamsumo priežastis: « *presbyteros et parochos linguae suae peritos non habent* »⁵⁵, t. y. reliacijos autorius taikliai pamin jo tai, kas nuo XVI amž. galo vis buvo kartojama — Lietuvoje truko lietuviškai kalban i kunig ir klebon .

Praneš jas mok jo papasakoti ir apie sen j lietuvi religij , kurios liekanos ir toliau vis minimos. Autoriui matomai Lenkijoje buvo papasakota, kad ypa Žemaiiuose tarp mišk es randama daug gyventoj , kurie garbin saul , m nul , gyvates, ypatingesnius medžius, šilus (gojus), ar juose gyvenan ius demonus ir nam dvasias. Jie dievams aukoj pien , med , vaisius ir virt maist , o mirusiems bei v l ms ded auk ant kapo, daug naudodami b rim bei žyniavim ⁵⁶.

Kalbant apie Lietuv ir XVII amž. reliacijose, vis buvo m gsta ma iškelti liaudyje aptinkam pagonyb . Atskira b t tema kalb ti apie j zuit metines darbo apyskaitas vadinamose Annuae Litterae, kur dešimtimis kart iškeliomos rastos pagonyb s liekanos. Mums r pi ta iau tai, k apie Lietuv parašydavo nuncijai. Štai, pranešda-

⁵⁵ *Script. rer. Polon.*, XV, 174 psl.

⁵⁶ Ten pat, XV, 173 psl. : « Reperiuntur tamen multi inter silvas degentes, praesertim in Samagitia, qui solem et lunam, serpentes, arbores eximias et lucos ... demonios et lares pro diis colunt. His lac, mel, fruges et cibos coctos libant, mortuis etiam inferias super sepulchris ponunt et incantationibus magicaque arte multum utuntur ».

mas apie religijos pad t Že pospolitoje, t. y. Lenkijoje ir Lietuvoje, nuncijus Torres 1622 metais raš Romon, kad Žemai iuose viename užkampyje prie Nemuno pranciškonai atvert kelis t kstan ius žmoni, kurie iki tol garbin stabus, medžius, gyvates ⁵⁷.

ia negalime pla iau sustoti ties kitais duomenimis, kurie reliacijose palie iami. Mums ia labiau ter p jo tik vienas klausimas, b tent, kokios žinios patekdavo nuncij pranešimus apie religin lietuvi pad t. Nors anuo metu dar ir kitur aplinkui pas kaimynus buvo vairi prietar ir burt, ta iau Lenkijoje nuncijams apie lietuvius, ypa žemai ius, buvo pripasakojama, jog šie dar tebes silpni krikš ionys.

To klausimo užbaigai pažym siu, kad dar 1671 m., aprašydamas Že pospolit, nuncijus Galeazzo Marescotti v l pasteb jo, jog lietuviai tur daug pagonyb s liku i; jie labai pagarboje laik žal ius, juos globoj kaip savo naminius dievus ir maitin juos pienu ir gyvais viš iukais. Savo šven i ir šoki metu, dainuodami, šokin dami ir delnais plodami, jie m g kartoti Lazduonos, t. y. Plutono vard. Jeigu kas iš j susirgdav s, artimieji kreipdav si burtininkus, klausdami, ar išgys, o šie nakt eidav prie ugnies, kuri lietuviams buvusi šventa, ir, jeigu mat prie ugnies besiartinan i sergan iojo v l, — buv s ženklas, kad ligonis pasveiksi s ⁵⁸. Bet tos ir kitos žinios, kuri Marescotti apie lietuvi pagonyb dar daugiau tiek, buvo sukompiliuotos iš kit autori ir priklaus senesniems laikams.

Rašydami šitokios r šies pastabas apie lietuvius — nors apie ryt ir vakar slav (lenk) kaimie i burtus ir prietarus b t taip pat susirad panaši žini ⁵⁹, — reliacij autoriai paprastai pa ios Lietuvos, ypa Žemai i, nelankydamo. Jie tur jo pasitenkinti tik Lenkijoje nugirstais perpasakojimais ar girdais, kurie dažnai buvo perd ti. Apie sen j religij reliacijose surašomos žinios iš ties nevaizdavo tikrosios religin s lietuvi b kl s.

Daugyb toki ir panaši užraš apie pagonyb s liekanas Lietuvoje jokiu b du n ra užtenkamas rodiklis vaizduoti tariam krikš ionyb s plitimo « nes kmingum ». Juk net tada, kai Lietuva jau buvo tapusi kryži ir R pintoj li šalimi, kai jai buvo skiriamas « Šventosios Lietuvos » ir « Marijos žem s » vardas, ir tada vis dar buvo galima kalb ti apie eil užsilikus i tik jim, burt ir prietar ⁶⁰. Ilgai buvo daroma metodiška klaida, kai surinkus kr von

⁵⁷ *Relac. Nunc.*, II, 143-144 psl.

⁵⁸ Ten pat, II, 366-367 psl.

⁵⁹ Plg. J. St. Bystro, *Dzieje obyczajów w dawnej Polsce*, 1932.

⁶⁰ Daugiau medžiagos duoda Z. Ivinskis, *Katalikyb s restauracija Lietuvoje*, Lux Christi, 1955, 2 (17) nr., 21 psl.

iš vairi viet atsitiktinai sužymtus lokalinius burtus ir tik jimus, jie b davę *apibendrinami* visam lietuvi plotui. Pagaliau aptinkami pagonyb s liku iai dar nepaneigia, kad t pa i viet gyventojai dar neb t buv krikš ionyb s paliesti. Paprasto žmogaus s mon je dar ilgai gal jo derintis dveji motyvai.

O tai, k ia pla iai yra sužym j s nuncijus Marescotti, didele dalimi buvo paimta iš *senesni rašt*, arba gird ta iš t, kurie juos buvo skait. Strijkovskio kronika ir Piccolomini raštai (apie ligonio pasveikim) yra buv tokiais, kad ir tarpiniais, šaltiniais. Lazduonos vard pramanytai (nuo upelio Lazduonos, Taurag s apskr.) yra « diev » skai iun raš s Lasickis⁶¹.

XVI-XVII amž. pagamintos progin s popiežiaus nuncij re liacijos parodo, kokios informacijos apie Lietuv ir Lenkij jo ir gal jo b ti žinomos Romoje. Daugelis t aprašym matomai buvo vertinami, nes jie buvo nurašin jami. Vatikano archyve ir Vatikano bibliotekoje jie aptinkami 5-6 kopijose.

Tik tie Romos ar kit krašt dvasininkai, kurie betarpiškai patekdavo Lietuvon, j pamildavo ir mok davo teisingai suprasti. Paskubomis ia neturime geresnio pavyzdžio, kaip Lauryn Maggio (Magius), Austrijos j zuit provincijol, kurio valdžiai pradžioje Lietuvos ir Lenkijos j zuitai priklaus. Gav s didžiojo j zuit gene rolo Pranciškaus Borgia pavedim, Maggio per Lenkij 1570 m. vasar atvyko Vilni dalyvauti iškilmingame kolegijos atidaryme. Pirmame savo laiške, tre i dien po atvykimo Vilni, t. y. liepos 7 d., mokytas italas j zuitas, pla iai ir domiai apraš s savo pirmuo sius atvykimo sp džius, prideda: « ia n ra tokios barbarijos ir n ra taip tamsus kraštas, kaip daugelis mano. ia tok humanišku m *visur* patiriame, kokio dažnai Italijoje neaptinkame ... ». Ir toliau Maggio tame laiške aprašo malon pri mim⁶². Laiško skaitytojui šitoje vietoje ateina galvon XI-XII a. Adomo Bremenie io užrašytas ir Helmholdo pakartotas posakis, jog baltai (pr sai) es *homines humanissimi*, ir jis daug girtina apie juos gal s pasakyti.

Lietuvai, žinoma, nebuvo naudinga, kad dauguma mading to meto aprašym bei informacij Romon eidavo pa ios didžiosios Lietuvos kunigaikštyst s sienos neperžengus. Tai buvo galima su prasti, kai Lenkijon trumpam teatvykdavo legatai. J žymiausias buvo Commendoni, s kmingai sulaik s Zigmant August nuo An-

⁶¹ W. C. Ja kiewicz, *A Study in Lithuanian Mythology. Juan Lasickis Samogitian Gods*. Studi Baltici, IX (1952), 87-88 psl.

⁶² J zuit Archyvas, *Epistolae Germaniae*, 151, f. 203 : « Non est hic tanta barbaries, nec tam est inculta regio, quam multi putant: quin tantam humanitatem ubique experimur, quantam in Italia frequenter non invenimus ... ».

glijos Henriko VIII vedybinio žygio. Ta iau atsitiktiniai legatai negal jo patenkinti Romos noro turėti pastovi ryši su Lenkija (ir Lietuva), kada žymiausiose valstybėse atsirado visa nuncij sistema. Taigi tok bendr nuncij gavo ir Lietuva-Lenkija. Per nuolat paskiriamus nuncijus, kuri visa metrika (paskyrimo ir atšaukimo) yra tiksliai ištirta ⁶³, jo ir Lietuvos santykiai su Apaštali Sostu.

Esant Že pospolitoje nuncijui, pager jo susisiekimas net tokio užkampio kaip Žemaičiai. Per nuncij vyko vyskup skyrimas, per j buvo vedamas kanoniškas procesas naujiems kandidatams vyskupus. Per j jo prašymai valdyti kelias beneficijas (vis Lietuvoje buvo jau iamas kunig tr kumas!), per j buvo siuniamos vyskupams brevis ir bulvis. Vadinasi, Varšuvoje reziduoj s nuncijus buvo tikrasis Bažnyios reikal atstovas.

Paties nuncijaus kontaktas su Roma buvo labai glaudus. Jis nuolat reguliariai, tris kartus per mėnesį, vis tomis pat nustatytomis dienomis (1, 7 ir 21) išsiųsdavo *Segreteria di Stato*, t. y. popiežiaus sekretoriui, itališkai rašytus pranešimus (laiškus). Paprastai atskirai dar b davo prijungiamas vairi žini pluoštas, vadinamieji *Avvisi*. Tod l nenuostabu, kad Vaticano archyvo fondas *Nunziatura di Polonia* yra tap s viena iš svarbiausių versmi Lietuvos ir Lenkijos santykiams su Apaštali Sostu. Iki bendrosios respublikos galo (1794) šitame fonde susidar 360 tom ^{63 64}, prie kuri dar reikia pridėti 24 papildomus tomus. Su visais priedais ir katalogais šito fondo dabar Vaticano archyve yra 420 atskir tom bei numeri ⁶⁵.

Lenkii Mokslo Akademija Krokuvoje 1915 m. užsimojo paruošti, serijoje *Monumenta Poloniae Vaticana*, nuncij pranešimų išleidimą. Buvo pradėta ketvirtuoju tom *Monumenta* tomu nuo 1578, t. y. nuo nuncijaus Caligari⁶⁶, nes prieš j buv s nuncijus V. Laureo jau buvo susilaukęs anks iau atskiro leidinio ⁶⁷, parodančio, tarp kitko, kokiomis sunkiomis aplinkybomis teko Vilniaus kapitulos prelatui Merkeleliui Giedraičiui rungtis dėl Medininko sosto su Gniezno primu Uchauskio seseriu Jokubu Voroneckiu. Keturi storuliai tomai, kuri ketvirtasis (iš eilės serijos septintas) išėjo 1951 m., tesiekdamas

⁶³ H. Biaudet, *Les nonciatures apostoliques permanentes jus u'en 1648*, Helsinki, 1910. — L. Kartunnen, *Les nonciatures apostoliques permanentes de 1650 a 1800*, Genėve, 1912.

⁶⁴ P. Savio, *De Actis Nuntiaturae Poloniae* (Studija Teologiczne, XIII), Vatikanas, 1947, 7-66 psl.

⁶⁵ Ten pat, 67-71, 71-78 psl.

⁶⁶ *Monum. Pol. Vaticana*, IV, editit Dr. Z. Boratyński, 1915.

⁶⁷ Th. Wierzbowski, *Vykentij Laureo, Mondovskij episkop, papskij nuncij v Pol'se 1574-1578*, Varšuva, 1878.

nuncijaus Bolognetti laikus iki 1585 m. vasario mėn., teap mūsų 7 metus. Iš čia galima matyti, kiek daug medžiagos iš nuncijų pranešimų susidarė vieniems metams.

Niekas dar nėra ištiesai ir tiksliai ištyrinjęs visą per keturis šimtus tomų, kad galėtų vertinti nuncijų patiektas žinias Romai. Be to, pačioje Varšuvoje, nuncijų kanceliarijoje, susidarė nuncijatros archyvas, vadinamas *Archivio della nunziatura di Varsavia*, apimęs per 200 tomų. XIX a. pradžioje perkeltas Vatikano slaptųjų archyvų nuncijaus archyvas duoda svarbių papildymų, ypač XVIII amžiui.⁶⁸ Retame tome, kuriame 35 sakais peržūrįs J. Totoraitis⁶⁹, nėra medžiagos Lietuvos Bažnyčios ir jos kultūros istorijai.

Šis Varšuvoje susirinkęs nuncijaus asmeninis archyvas rodo, kaip nuncijai sekė vis politinį ir bažnytinį vietos gyvenimą. Pas nuncijų laiškus nuo Vilniaus ir Žemaičių vyskupų, klebonų, vienuolynų. Pas nuncijų lankydavosi visokiausi žmonės, jis turėjo savo informatorius. Štai, pavyzdžiui, nuncijus siunčia pas Merkel Giedraitį savo auditori Tarkvinij Pekulį, kuris apvažiuoja didelį vyskupijos, atlikdamas paprastą vizitaciją. Klebonų tarpe buvo apklaustas ir kan. M. Daukša⁷⁰.

Kai kada nuncijai atvykdavo keliems mėnesiams Lietuvon, t. y. Vilniun. Vienas iš ryškesnių nuncijų veidų XVI amž. gale buvo Bolognetti, kuris iš Vilniaus Romon nuo 1583 m. gale iki 1584 m. pavasario prirašė eilę domi laiškų⁷¹. Kadangi nuncijai labai atsidėjo sekė politinį gyvenimą, karaliaus dvaro, jo pareigūnų, ministrų, vadovaujančių didikiems šeimoms nusistatymų, į *depešos* daugiausia yra skirtos politiniams klausimams.

Be to atskiriems straipsniams temos apie atskirus nuncijų veikimus respublikoje ir jų pranešimus, kiek šie liečia Lietuvą, juo labiau kad nuncijų tarpe būdavo tokie, kuriuos kokie nors netikėti dalykai priversdavo labiau domėtis Lietuvos reikalais. Pavyzdžiui, Bolognetti susirpinęs yra daug prirašęs laiškų, kad Steponas Batoras

⁶⁸ W. Meysztowicz, *De Archivo Nuntiaturae Varsaviensis, quod nunc in Archivo Secreto Vaticano servatur* (Studja Teologiczne, XII), Vatikanas, 1944.

⁶⁹ J. Totoraitis, *Vatikano archyve*, Lietuvos Praeitis, I, I (1940), 343, 345 psl. —Id., *Vatikano archyve*, Tiesos Kelias, 1938, 6 nr., 498-502 psl. —Id., *Slaptajame Vatikano archyve*, XX Amžius, 1938, 177 ir 178 nr. — *Tiesos Kelio*, 1938-39 tomuose prof. J. Totoraitis, remdamasis Vatikano archyvo medžiaga paskelbė eilę straipsnių. Plg. Z. Ivinskis, *Vatikano archyvas — aruodas lietuvių kultūros istorijai*, Aidai, 1950, 3 (29) nr., 110-113 psl.

⁷⁰ Tarkvinijaus Pekulo vizitacijos ištraukas padavė K. Jablonskis, *Papildomosios žinios apie kan. M. Daukšą*, Archivum Philologicum, IV (1933), 64-85 psl.

⁷¹ *Monum. Pol. Vaticana*, VI, 609, 688 psl. ir kt.

neatiduot Vilniaus vaivados posto Našlaitio Radvilos pusbrolio Radvilos sūnui, uoliam kalvinistui Kristupui Radvilai Rudajam.

1636 metais, kai šv. Kazimiero kinas buvo perkeltas puošnijo relikvijoms Vilniaus bazilikoje padaryt koplyčia, didžiosiose iškilmėse dalyvavo ir nuncijus Filonardi, kurio pirmatakas Visconti keliais atvejais buvo pranešinis Romon apie kazimierini iškilmėse rūšim⁷². 1648 m. Vilniun buvo atvykęs nuncijus Torres⁷³, iš kurio pranešime, be kitko, galima tiksliai rašyti apie vis Vladislavo Vazos ligos istoriją ir jo mirtį Merkinėje⁷⁴.

Patys domiausieji pranešimai, kurie tikrai « skaitosi lyg romanas », yra nuncijaus Pietro Vidoni puikios reliacijos, apimanios 8 metus (1652-1660)⁷⁵. Paprastai kiekvienas nuncijus siūdavęs ir šifruotus (skaitiniais) pranešimus. Tai dar ir Vidoni. Dideliu vaizdingumu yra perduotos nuotaikos, baimės, gandai ir faktai, 1654 m. artėjant baisiajam Maskvos karui, kuris pasibaigė Lietuvos nuterijimu. Keli tomų pranešimai ir vadinamieji *Avvisi* sudaro puikiausi iki šiol dar nepanaudoti šaltiniai apie tą karą ir maskviečių okupaciją. Tas Vidoni, kaip šaltinis Lietuvos istorijai, yra labai didelis vertis!

XVIII amžiuje nuncijai davė žinią apie didį marą. Kadangi dauguma kunigų per marą, atlikdami patarnavimus, mirė (visuose Žemaičiuose esėse belikvargio, ligos ir bado kamuojamam 17 kunigams), nuncijus Spinola išsirišė, kad likusieji kunigai galėtų kasdien laikyti dvejus Mišias.

Nuncijai ir XVIII amžius vis pirmoje eilėje domėjosi politiniais gyvenimais. Net ir apie dignitorius renkamas žinios lietuvų politikams. Kai vyskupai buvo senato nariai, — o katalikams tik jimas net ir pagal trejų gegužės konstituciją 1791 m. buvo viešpataujantis, — vyskupo veikimas didele dalimi buvo ir politinis. Tad apie juos nuncijai vis turėjo ką nors pasakyti. Bet ir patys vyskupai nuo XVII amž. pradžios, pagal Tridento nuostatus, turėjo vykdyti Romon ar siuntinti savo pranešimus.

2. *Lietuvos vyskupo reliacijos ir j vizitai « Ad Limina Apostolorum »*. — Pirmas žymesnis lietuvis dignitorius, kuris pats nuvyko Romon ir joje ilgiau sustojo, buvo ne kas kitas, kaip jaunas Vilniaus vyskupas, kunigaikštis Jurgis Radvila, kuris netrukus tapo kardinolu ir Krokuvos vyskupu. Jis yra miręs Romoje per Šventuosius Metus 1600 ir Gesū bažnyčioje palaidotas.

⁷² *Nunziatura di Polonia*, 47, f. 275, 322, 468.

⁷³ *Nunz. Pol.*, 53.

⁷⁴ Ten pat, 56.

⁷⁵ Ten pat, 60-71.

XVI amž. yra žinoma student iš Lietuvos Bolonijoje, Pavi-joje, Pizoje. Radvila gi atvyko studijoms pa i Rom , kilmin- g j kolegij . Patek s glob kardinolo Bellarmino, kuris kaip tik d st j zuit kolegijoje nuo 1576 met , Jurgis Radvila ia ir baig savo studijas. Dar ir v liau dviem atvejais (1591 ir 1600), atvyk s su didele palyda, Radvila buvo drauge Romos j zuit ir Kurijos žymus informatorius apie religin pad t Lietuvoje 16-17 šimtme i s vartoje. Apie jauno kardinolo keliones ir gyvenim Romoje yra domi archyvin i žini , kurios tur t b ti iškeltos viešumon. (Štai, pvz., žinome, kaip jis 1591.VI.15 atvyksta Romon, lydimas žymaus skai iaus vežim — « *da buona comitiva di carozze* », kaip *Piazza dei Popolo* j pasitinka kardinolas Ipolitas Aldobrandini, b simas popie- žius Klemensas VIII, dav s šv. Kazimiero kulto brev 1602 m., paskui kaip Radvila apsigyvena *Campo di fiore*, iškeldamas ten didžiausi puot ir t.t.)⁷⁶.

Kolei Varšuvoje nebuvo pastoviai reziduojan io nuncijaus, Lie- tuvos santykiavimas su Roma jo paprastai per Lenkij , dažnai pasitelkiant pakeliui ir jos keliautoj tolim žem . Bet Tridento koncilijos nuostat vykdymas pagaliau atneš vien naujov , kuri labiau stiprino Lietuvos vyskupij ir Apaštal Sosto santykius. Tai buvo visus vyskupus lie i s nuostatas, kas penkeri metai at- vykkti Ad Limina Apostolorum ir atvežti reliacij apie vyskupijos religin pad t .

Vyskup reliacijomis iš lietuvi pirmasis susidom jo kun. Dr. J. Totoraitis, š t dar susp damas paskelbti spaudoje⁷⁷. Visas didžiosios Lietuvos kunigaikštyst s katalik vyskupij (Vilniaus, Medinink , Lucko, Smolensko) reliacijas iki XVIII galo spausdini- mui yra paruoš s kun. Rapolas Krasauskas.

Atskira domi tema b t kalb ti apie vyskup reliacij turin , vertinti jas istoriškai, kaip šaltin Lietuvos kult ros istorijai ir apskritai aprašyti pa ius vyskup ar j galiotini vizitus Romoje. ia pasitenkinsime keliomis bendrausiomis ir inventariškomis pasta- bomis. Lietuvos vyskup Relationes Dioecesanæ bus galima s kmin- giau nagrin ti, kai j tekstai in extenso bus visiems prieinami.

Šiandien yra gana sunku pasakyti, ar visos Vilniaus ir Medi- nink vyskup reliacijos yra patekusios Tridento koncilijos kong- regacijos archyv . J n ra tiek, kiek iš viso tur t b ti. *Žemai i* vyskupijai iki XVIII amž. galo iš viso yra suregistruota 23 skirtin-

⁷⁶ *Vat. Arch., Avvisi*, 126, f. 3v. Vatikano ir kit archyv medžiaga gausiai naudodamasis kun. dr. P. Jatulis apie Jurg Radvil ruošia pla i monografij .

⁷⁷ J. Totoraitis, *Vilniaus vyskup reliacijos*, Tiesos Kelias, 1939, 2 nr., 81-90 psl. ; 3 nr., 169-174psl. ; 4 nr., 271-280 psl. ; 6 nr., 443-452 psl. — Id., *Merkelis Geišas*, Ten pat, 1939, 7-8 nr., 543-550 psl.

g met pozicijos, ta iau dalis j n ra reliacijos, o tik prašymai atid ti atvykim ar galiojimui *kitiems* lankyti *Limina Apostolorum*. Iki 1794 m. težinoma tik dvylika Žemai i vyskupijos reliacij , kai jau normaliai, skai iuojant nuo pirmosios reliacijos 1624 m., tur t b ti 33-34.

1624 (1625) met Žemai i reliacija buvo surašyta vyskupo St. Kiškos (vysk. 1618-26). Nors jis Romon anks iau buvo nusiu nt s savo atstov , Varni prel. Povetrij , ta iau, taikydamas Šventuosius Metus (1625), jis atvyko pats. Romoje St. Kiška jau buvo buv s 1608, nuo Vilniaus vyskupijos atlikdamas privalom vizit . Romos Kurijoje Kiška tikino, jog didelei Žemai i vyskupijai reikalingas sufraganas. Tad nuo 1625 m., pa iam Kiškai paskyrus stambi beneficij (užraš savo dvar Daukšiškis), ir Medinink diecezija gavo koadjutori .

Paskutin Žemai i vyskupo reliacija iš 1794 met , tiksliau kalbant 1793 m. vasario 2 d. surašyta Varšuvoje, yra pasirašyta vysk. Stepono Giedrai io. Apžvelgiant visas Žemai i reliacijas per 169 metus (1625-1794), krinta akis gana dideli tarpai. Po Kiškos pirmoji reliacija terandama po 15 met pertraukos, t. y. Jurgio Tiškevi iaus laikais. 1939 jis pats atvyko Romon, atsiveždamas savo reliacij . Kita jo reliacija yra po 7 met (1646 m. rugpi io 16 d. surašyta Als džiuose). Pats vyskupas nevyko Romon, ir privalom vizit atlikti buvo galiotas katedros kanauninkas Jonas Nevelskis.

Dar didesn pertrauka yra nuo vyskupo Aleksandro Sapiegos 1664 m. rugs jo m n. 30 d. Varniuose surašytos reliacijos iki ten pat 1748 m. r pestingai paruoštos vysk. Antano Tiškevi iaus reliacijos. ia neturime jokio atsakymo, ar tikrai Medinink vyskupai tiek ilgai, net per 83 metus, Romai neteik joki reliacij . Kiekvienu atveju anos tolimos vyskupijos ryšiai su Roma nebuvo stipr s, ir Tridento nuostato vykdymas šlubavo, nors daug kart vyskupai ir išsir pindavo dispensas.

Per penkiasdešimt paskutini j *Magni Ducatus Lithuaniae* met Medinink vyskupijos santykiai su Roma pagyv jo. Pa ios reliacijos, palyginus su pirm j bendriausiomis ir grynai formaliomis žiniomis, pasidar išsamesn s ir platesn s. Jose buvo galima ir daug daugiau k pažym ti. Jeigu, pavyzdžiui, iki XVII amžiaus pradžios Žemai iuose nebuvo sik r s joks vienuolynas, XVIII amžiuje jau buvo galima suteikti duomen apie vairi vienuolyn veikim . Be to, r pestingiau ir pla iau buvo rašoma apie atskiras parapijas, kokius nepaprastus bažnytinio gyvenimo nutikimus, žymesnes relikvijas parapij bažny iose, brolijas ir kt.

Antano Tiškevi iaus 1748 m reliacija buvo tokia išsami, kad

ten ne tik pla iai aprašoma katedros bažny ia, jos altorius, paduodamas bažnytinis inventorius, kapitulos sud tis ir t t., bet suteikiama domi žini ir apie parapijas, jose veikian ias brolijas ir kt. Apie Šiluv , pvz., vyskupas žinojo papasakoti, kaip stebuklingai, seneliui atgaunant reg jim , buvo surasti kalvinist sugriautos bažny ios dokumentai. O savo reliacijoje 1755 m., palyginti, pla iai vyskupas Tiškevi ius pamin jo Žagar je prie Barbaros Umiastauskait s k no vykstan ius stebuklus. Vyskupas Lopacinskis reliacijon raš , kad jo šird pripild s sunkus nuli dimas, kai didel dalis bajor retai b na bažny ioje, « kada žemaitiškai (*in lingua vernacula Samogitica*) yra aiškinamas katekizmas ir sakomi lietuviški pamokslai».

Vilniaus vyskupija, kurios Koncilijos kongregacijoje iki XVIII a. galo žinoma 18 diecezini reliacij savo pranešimus prad jo tiekti Romai anks iau, negu Medininkai. Pirmoji j yra Benedikto Vainiaus (Voinos) iš 1605 met (t. y. 20 met aukš iau už Medinink). Vilniuje ir nustatytasis penkme io reguliarumas buvo labiau paimas. Pavyzdžiui, per pirmus 20 met Koncilijos kongregacijai buvo pristatytos penkios reliacijos (1605, 1609, 1614, 1622, 1625). Ir toliau dar iki pat XVII amž. vidurio katastrofos (1655 m. «maskoli » okupacija Vilniuje, Kaune ir Gardine, o Žemai iuose šved antpl dis) Vilniaus diecezija buvo pavyzdinga, nes iš viso iki 1651 met buvo surašytos aštuonios reliacijos, vis kas penkeri metai kam nors atliekant kelion *Ad Limina Apostolorum*.

Iš spausdint Vilniaus kapitulos akt santrauk ⁷⁸ galima nesunkiai nustatyti, kada kokius santykius vyskupija palaik su Roma, kas iš kapitulos nari jon atvykdavo. Reikšmingiausias ir ilgiausiai truk s vizitas buvo kan. Svi cickio, kuris 1604 m. pavasar parvež šv. Kazimiero v liav ir jo kulto paskelbimo brev . O paskui jo viena po kitos reliacijos. Kai pats vyskupas Benediktas Vainius laiku negal jo Romon atvykti, 1615 m. birželio 3 d. teisinosi jis iš Pavijos, kad d l sumišim (karai su švedais ir Maskva), d l politini darb ir d l nesveikatos negal j s pats asmeniškai atvykti pas popieži ⁷⁹.

Ryši su Roma tvarkingumas XVII amž. antroje pus je krito ir Vilniaus diecezijoje. Nuo 1651 iki 1697 m. pasidar 46 met pertrauka. Neteko aptikti net dispens . Gal ir patys nuncijai protarpiais nustodavo raginti vyskopus neužmiršti diecezini pranešim , kaip, pvz., buvo daroma XVII amž. pirmame ketvirtyje ⁸⁰.

⁷⁸ J. Kurczewski, *Ko ciól Zamkowy*, III, 1916.

⁷⁹ *Nunz. di Pol.*, Add., 5.

⁸⁰ Plg. J. Pastor, *Geschichte der Paepste*, XIII, 1, 110 psl. (išnaša).

Iš XVIII amž. Vilniaus vyskupijoje žinomos 8 reliacijos, kuri paskutin yra iš 1773-74 met (tuoj po I-jo padalinimo) vysk. Masalskio.

Iš vairi dispensu ir vyskup teisinimosi matyti, jog Lietuvos vyskupai nenoriai ir retai patys tegal davo atlikti kelion Romon. Jeigu nebuvo siun iamas kokis kapitulos narys, nuo XVIII a. pradžios vis labiau imta naudotis Romoje s din iais italais galiotiniais, kurie atlikdavo reikaling aplankym *Ad Limina Apostolorum*.

ia nebesustosime ties prastiniais vyskup ir parapij klebon reikal raštais, d l kuri — dažniausiai per nuncij — Romon b davo rašoma, ypa d l prastin s beneficij akumuliacijos, nes Tridento nuostatai teleido valdyti vien parapij .

Sprendžiant iš viso susirašin jimo, iš, palyginti, ne labai gausai vyskup laišk (yra atskiras Vatikano archyvo skyrius Lettere di Vescovi e prelati) ir iš kit akt , galima nustatyti, kad nuncij bei Romos santykiai su vyskupais vyst si normaliai.

Tik Žemai i vyskupas Petras Par auskis 1656 metais buvo užsitrauk s popiežiaus Aleksandro VII r styb . Nuncijui Vidoni buvo duotas par dymas užvesti prieš j byl d l to, kad jis susid j s su heretikais švedais ir band s su j pagalba — kaip bul sak — laim ti sau Vilniaus vyskupij ⁸¹. Žinia, vyskupas Par auskis, drauge su kalvinistu Jonušu Radvila (ir dar keliais kitais!), buvo nutrauk K dainiuose 1655 m. unij su Lenkija ir toki pat unij sudar su švedais. Lenkai Jonušui Radvilai ir vyskupui negal jo dovanoti. Bet j akcija pas nuncij ir Romoje prieš Par ausk pasibaig tuo, kad šis po 3 met (1658) nenubaustas Als džiuose pasimir .

Diecezin mis reliacijomis, laiškais Rom ir vyskup ryšio su nuncijum palaikymu Lietuvos santykiai su Apaštal Sostu neišsi- s m . B t dar plati ir atskira tema apžvelgti visus tuos Romos lankytojus, kurie iš Lietuvos traukdavo Amžin j Miest , kaip pilgrimai, studentai, kaip pareig nai, tur reikal savo vienuolyn vadovybes, kaip Romos Kurijos lankytojai, pagaliau kaip nusid - j liai atgailautojai, kuriems buvo uždedama atgaila — aplankyti šv. Petro grab . Šiek tiek tos r šies domi fakt per tris šimtme- ius patiekia Vilniaus kapitulos akt santraukos.

3. Lietuvos-Lenkijos respublikos atstovas Romoje ir kiti ryšiai su Apaštal Sostu. — Romoje paskutini j Gediminai i (Zigmanto Senojo ir jo s naus Zigmanto Augusto) valdom valstyb protes- tantizmo epochos metu buvo imta kreipti daug d mesio. Kardinol

⁸¹ *Bullarium Rom.*, T. VI, P. IV, 88 psl.

kolegijoje buvo paskirtas *Kardinolas — Lenkijos protektorius* ⁸². tok prie Apaštala Sosto *protettore dei regno di Polonia*, kuri tarpe gana veiklus buvo XVII amž. viduryje kardinolas Orsini, kreipdavosi Lietuvos-Lenkijos valdovai ir aukštieji dignitoriai.

Santykiavimas tarp Že pospolitos ir Apaštala Sosto dar labiau išryšk jo, kai XVII-XVIII amž. pastoviai prie Šv. Sosto buvo nusiun iamas bendrosios respublikos atstovas.

Pradedant Jogailos si stu Poznan s vyskupu Dobrogostu (1388), yra suskai iuota, kad iki 1633 karaliaus ar bendrosios respublikos vardu Romon su vairiomis misijomis buvo nusi sta 30 pasiuntini . J tarpe buvo Pilypas Buonaccorsi, min tasis Ciolek, savo kronika pagars j s Martynas Kromeris, Varmijos vyskupas Hosius, Povilas Ucha skis, Andrius Batoras ir daug kit .

1633 m. ambasadoriaus titulu buvo paskirtas Kar nos iždininkas Jurgis Osolinskis, apie kurio puošn važiavim Romon tada daug prirašyta. Bet pastovumo toji atstovyb prie Šv. Sosto, kaip, pvz., Ispanijos, Pranc zijos pasiuntinyb s, netur jo. vairiais titula is pasiuntiniai nuolat keit si. Jie b davo išsiun iami, atsiradus kokiai specialiai misijai, pavyzdžiui, pranešti apie naujo valdovo išrinkim , ir jie, ilgai nepabuv , gr ždavo. Iki 1768, t. y. per 135 metus, yra žinoma 27 atstov pavard s ⁸³. J tarpe 1680 m. ambasadoriumi buvo paskirtas iš katalikiškosios Radvil gimins Boguslovas Radvila, apie kurio iškilming atvykim , su keli šimt gražiai mundiruot lenk ir lietuvi kari svita, yra žinomos visos smulkmenos. Pamin jo tai ir ceremonij magistras savo dieno-raštyje. Tai buvo perd m puošnaus baroko amžius, kai arkliai buvo perdažomi, j pakinktai auksinami ar sidabrinami. Kaip Jono Sobieskio švogeris, Radvila tur jo, be kitko, pavedim pranešti popiežiui Inocentui XI apie Sobieskio išrinkim karaliumi. Pamin tinas taip pat Lietuvos taurininkas kunigaikštis Juozapas artoriskis (nepaprastas pasiuntinys 1765 m.).

Apie t pasiuntini veikim j ceremoning prisistatym , ar kartais privalomo protokolo nepaisym , ceremonij magistr *diarrijai* duoda domi pastab . Pats respublikos atstovavimas ia tevyko Lenkijos vardu. Joki atskira didžiosios Lietuvos Kunigaikštyst s reikal ia nebuvo keliama.

⁸² E. Zivier, *Die zwei letzten Jagellonen*, 1915, 525 psl.

⁸³ Pla iau žr. C. Papée, *L'Ambassade de Pologne près te Saint Siège au cours d's siècles*, Antemurale, III, Romae, 1956, 5-24 psl. (ten nurodyta bibliogr.). Plg. M. Loret, *Jcie polskie w Rzynie w XVIII wieku*, Roma, 1930. — Etienne Duda, *Le Saint-Siège devant les événements politiques de Pologne à la veille de son premier partage*, Sacrum Poloniae Millennium, I (1954), 139-207 psl. (plati dokumentacija ir šaltini priedai).

V. Tr umpos išvados

Iš ia prob kšmiai išd styt fakt seka šios išvados:

1. Ilgai pati Lietuva neišvyst stipresni ryši su Apaštala Sostu ir nesir pino jo pla iau informuoti apie atskirus didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos reikalus. Tad Lenkija, jausdamasi ne tik Lietuvos «krikštytoja», bet krikšto amžiumi žymiai vyresn ir paj gesn , Romoje vis kalb davo abiej taut vardu. Jau nuo seno (XV amž.) Lietuva Romos Kurijoje dažnai jo bendru vardu « Polonia ».

2. Kaip nuncij reliacijos rodo, ilgai Romoje nebuvo tikslesni duomen apie Lietuv . Ji vis dar ir XVII amž. gale skait si kraštas su stipriomis pagoniškomis liekanomis. Didžiajai Lietuvos Kunigaikštijai jau prieš 3-4 šimtme ius buvo galima pritaikyti posak , kuris jai tiko per ir po I-jo pasaulinio karo : *Eile n'a pas eu une bonne presse!* Iš tikr j , Lietuva ilgai sau nesulauk palankios, t. y. objektyvios opinijos ar spaudos. Lietuvai tautos naudai Romoje niekada tinkamai n ra buv s vertintas vienas reikšmingas faktas. Tiek ilgai globotasis ir visokiomis privilegijomis apr pintas vokie i ordinas, kuris per du šimtus met lašino krauj iš gyvo lietuvi tautos k no, pirmasis atkrito nuo Romos, kai tik pasirod Liuterio mokslas. O beveik dar naujakrikštai lietuviai herezijai ne tik atsispyr , bet iki pat pasku iausi dien išlaik gyv prisirišim Romai ir jau pirmojo karaliaus statytam lotyniškam kryžiui.

3. Beveik vis laik Varšuvoje gyvendami, lenk informatori apsupti, eidami savo pareigas nuncijai, kai klausimai paliesdavo Lietuvos ir Lenkijos reikalus, testodavo lenk pus je. Taip buvo, pvz., kai Gniezno primo seser nas J. Voronieckis, kuris n žodžio nemok jo lietuviškai, verž si Medinink vyskupus. Nuncijus pirmui buvo dav s didelius pažadus. Jeigu ne stiprus j zuit užtarimas Romoje M. Griedrai io ir jeigu ne Henriko Valois staigus pab gimas iš Lenkijos, pirm j lietuvišk katalik knyg inspiratorius neb t tap s Žemai i vyskupu. V l perd m lenk pus je atsistojo nuncijus, kai 1592 metais prasid jo aštuoneri met konfliktas d l Vilniaus vyskupo paskyrimo. Kiekvienas separatinis lietuvi žygis nuncijui buvo perstatomas kaip bendro katalik fronto ardymas.

4. Prad jus Lietuvoje ir Lenkijoje vykdyti Tridento koncilijos nutarimus, t. y. stengiantis juos gyvendinti atskirose vyskupijose, sustipr jo Lietuvos vyskup ryšiai su Apaštala Sostu. Protestantizmo bangai atsl gaus, sustipr jo ir katalikyb n gr žusi magnat d mesys Romai. Daugelis j (Radvilos, Sapiegos, Pacai ir kt.) nuolat patys rašin jo popiežiui laiškus. D l bažny i retumo jie dažnai

kreipdavosi vežiojam altor li , ar pasnink lengvat reikalu (ligos metu).

Katalik tik jime sustipr jusi Lietuva pasitiko XIX amžiaus rus jung , sugeb dama rodyti savo prisirišim Romai. Už ištiki-myb lotyniškam kryžiui ir Apaštal Sostui po 1863 met ji sud jo daug auk . Dar didesnius ir tikrai istorijos d mesio vertus tautos kent jimus po 1940 m. tinkamai te vertins generacijos po m s .

BIBLIOGRAFIJA

- Abraham, Wl., *Sprawozdanie z poszukiwa w Archiwach i bibliotekach Rzym-skich*. Kraków, 1889 (atsp. iš Script. rer. Polon. XIII). Ži r tini dar du tolimesni pranešimai, išleisti atspaudais Krokuvoje 1899 ir 1923.
- J. Bartoszewicz, *O nuncjuszach w Polsce* (Dzieła Juliana Bartoszewicza VIII, Studja historyczne i literackie, I), 1880, 133-154 psl.
- Barycz, H., *Polacu na studiach w Rzymie w epoce odrodzenia 1440-1600*. Kraków, 1938.
- Bednarski, St., *Stosunki kardynała Rob. Bellarmina z Polsk i Polakami. Na podstawie korespondenc*. (Atsp. iš *Przeł d, Powszechny*). Kraków, 1928.
- Boraty ski, L., *Wiadomo o dawnem Hospicyum Polskiem w Rzymie* (Sprawozdanie Akadem. Umiej tno ci 1911, Nr. 1).
- Długosz, Teofil, *Biskupia Visitatio Liminum*, (Collectanea Theologica 13), 1933.
- Krasauskas, R. (= R. Krs.), *Nuncijai Lietuvos-Lenkijos valstyb je* (Lietuviu Enciklopedija, XX tom., — duotas tikslus vis nuncij s rašas).
- Staerk, Ant., *Zbiór listów własnor cznych ró nych kardynalów do rodziny XX Radziwillów 1545-1729*, (Kwartalnik Litewski I, Nr. 3, 1910, 3-13 psl.).
- Šmurlo, E., *Rossija i Italija*, I-IV tom., 1907-1927, (daug geros medžiagos apie Lietuv).
- Šmurlo, E., *Pamiatniki kul'turnych i diplomati eskich sno enij Rossij s Ita-lijej*, 1925.
- Tyszkowski, K., *Przej cie Lwa Sapiehy na katolicyzm*, (Reformacja w Polsce, 1922, 198-203 psl.).
- Tolstoy, Dmitry, *Le catholicisme Romain en Russie. Etudes historiques*. I, Paris, 1863 (yra pažvelgta vis katalik vyskupij istorija).
- P. S. : Platesn bibliografija yra numatyta prie šaltini tomo *Relationes Dioecessanae*.

Roma, 1957 met rugs jo m n. 29 (Šv. Mykolo Archangelo) dien .

Zenonas Ivinskis

Roma

KAI KURIE SPAUSDINTI Z. IVINSKIO DARBAI
IŠ LIETUVOS ISTORIJS SRITIES

A. Lietuvi kalba

1. *Vytauto jaunystė ir jo veikimas iki 1392 m.* (Rinkinyje «Vytautas Didysis 1430-1930», red. P. Šležas, Kaunas 1930, 1-49 p.).
2. *Vytauto Didžiojo darbai Katalik Bažnyiai Lietuvoje* (Katalik Veikimo Centro leidinys) Kaunas 1930, 28 p.
3. *Vytautas Didysis istorinėje literatūroje ir jo perijodo bibliografija* (Athenaeum I, Nr. 2 1930, 190-212 p.; II, Nr. 1, 1931, 89-141 p.).
4. *Lietuvos valstieji ir luomo susiformavimas ir raida* (Athen. IV, 1933, 28-45 p.).
5. *Kriščiūnų vakarų Europos santykiai su pagoniška Lietuva* (Athenaeum IV, 1933, 135-144 p.).
6. *Lietuvos vakarų sienos bei Klaipėdos klausimas Vytauto laikais* (Naujoji Romuva 1933, Nr. 120, Nr. 121).
7. *Vokietis literatūroje Klaipėdos krašto klausimu* (Bibliografijos Žinios 1933, Nr. 1).
8. *Užsieniuose lietuvių ir apie Lietuvą rašytos disertacijos* (Bibliografijos Žinios 1933, Nr. 2).
9. *Lietuvių ir Prūsijos prekybiniai santykiai pirmoje XVI a. pusėje* (Židinys XVIII, 1933, Nr. 8-9, 134-149 p.).
10. *Motiejaus K. Liubauskio mokslo darbai Lietuvos istorijos srityje* (Židinys XVIII, 1933, Nr. 8-9, 164-171 p.).
11. *Lietuvos prekyba su Prūsija. I. Iki XVI amžiaus pradžios.* Kaunas 1934 (V. D. Universiteto Teol. Filos. fakulteto leidinys) 208 p. + 2 žem. lap.
12. *Jogaila Lietuvos istorijoje* (unija, krikščias, Tannenbergas, asmens charakteristika) (Naujoji Romuva 1934, Nr. 171-173).
13. *Senosios Lietuvos kiskis* (Vairas XI, 1934, Nr. 7, 287-301 p.).
14. *Kovos bruožai d. I Žemaičių ir jų sienos* (Athenaeum V, 1935, 54-117 p.).
15. *Jogailos santykiai su Kriščiūnais ir Vytautu iki 1392 m. ir Jogaila valstybininkas ir žmogus* (Rinkinys «Jogaila», red. Ad. Šapoka, Kaunas 1935, 45-79 p., 311-328 p.).
16. *Karalienės Barboros Radvilaitės drama* (Naujoji Vaidilutė, 1935, Nr. 8-9, 312-321 p.; Nr. 10, 376-380 p.).
17. *Kariuomenės vaidmuo Lietuvos valstybės atstatyme* (Židinys XXII, 1935, Nr. 7, 31-40 p.).
18. *Lietuvos istorijos problemos* (Naujoji Romuva 1935, Nr. 220-221).
19. *Lietuviai Braunsbergo kunigų seminarijoje XVI-XVIII šimtmečiuose* (Tiesos Kelias 1935, Nr. 7-8, 407-413 p.).
20. *Saulės-Šiaulių kautynės 1236 m. ir jų reikšmė*. Kaunas 1936 (Kariuomenės Štabo Spaudos ir Švietimo skyriaus leidinys, atspaudas iš Karo Archyvo VII) 50 p.
21. *Senosios Lietuvos vaidmuo Europos istorijoje* (Židinys 1936, XXIII, Nr. 5-6, 507-16).
22. *Eilėtoji Livonijos kronika ir jos autentiškumas* (Židinys XXIV 1936, Nr. 10, 289-302 p.).

23. *Simanas Daukantas ir Lietuvos istorija* (Naujoji Romuva 1936, Nr. 11-12).
24. *Pil nai ir Margis prieš 600 metr* (Kardas 1936, Nr. 23).
25. *Lietuvos istorija 1385-1572* («Lietuvos istorija», red. Ad. Šapoka, Kaunas 1936, 102-255 p.).
26. *Didži j Lietuvos kunigaikš iu aukl jimas*. Keletas bruožu didž. Lietuvos kunigaikš iu jaunystei pažinti (Lietuvos Mokykla 1937, Nr. 6-7, 405-429 p.).
27. *Pabaltijo istorijos problemas* (Židiny s XXVI, 1937, Nr. 10, 257-268 p.).
28. *Antanas Alekna*. (L. K. Mokslo Akademijos Suvažiavimo Darbai II. Kau-
nas 1937, 416-424 p.).
29. *Po kryžiaus ženkle*. Lietuvos krikšto 550 metu sukak iai atminti (Tiesos
Kelias 1937, Nr. 7-8, atsp. 16 psl.).
30. *Senov s lietuvi kult ros problemas* (Naujoji Romuva 1937, Nr. 4-6).
31. *Steponas Batoras ir Lietuva* (Kardas 1937, Nr. 4).
32. *Atsiminimai iš kov d l Lietuvos nepriklausomyb s* (D I V. Bartuškos
knygos) (Naujoji Romuva 1937, Nr. 25-26).
33. *Durb s kautyn s 1260 m. ir j politinis vaidmuo*. Žemai i karai su vokie-
iais 1256-1270 m. laikotarpyje. Kaunas 1938 (Kariuomen Štabo Spau-
dos ir Švietimo Skyriaus leidiny s, atspaudas iš Karo Archyvo VII ir
IX) 114 p.
34. *Senov s lietuvi religijos bibliografija*. Kaunas 1938 (atspaudas iš žurnalo
Soter 1935-37) 160 p.
35. *Lietuvos pad tis 1917-18 m. ir. Vasario 16 d. akto genez* (Židiny s XXVII,
1938, XXVIII, 1938, Nr. 8-9, 228-241 p.; XXIX, 1939, Nr. 1, 35-42 p.,
Nr. 2, 196-211 p.).
36. *Kriks ionyb s kelias Lietuvon* (Tiesos Kelias 1938, Nr. 5, 273-312 p. Tas
pats rinkinyje « Kriks ionyb Lietuvoje», Šv. Kazimiero Draugijos lei-
diny s, 9-47 p.).
37. *Vytauto kar nacija ir jos reikšm lietuvi tautai* (M s Žiny nas 1938,
Nr. 9, 323-340 p.).
38. *Medži kultas lietuvi religijoje* (Soter XV, 1938, Nr. 2, 140-176 p. ; XVI,
1939, 113-144 p.).
39. *Lietuvos istorija romantizmo metu ir dabar* (L. K. Mokslo Akademijos
Suvažiavimo darbai III, 1940, 320-341 p.).
40. *Didži j Lietuvos kunigaikš i ekonomin politika savo dvaruose iki XVI
amž. pus s* (Lietuvos Praeitis I, 1940, s. siuv. 1, 5-28 p.).
41. *Trak salos pilis*. Jos praeitis ir dabartin b kl. Kaunas 1941 (drauge
su inž. J. Borovskiu. Atspaudas iš Vytauto Didžiojo Kult ros Muziejaus
Metraš io I, red. Povilas Karazija) 125 p.-f XXV p. iliustr.
42. *Senasis lietuvi tik jimas* (K ryba 1944, Nr. 3, 171-178 p.).
43. *Rugs jo 8-ji ir Vytautas*. Vytautas Didysis ir jo vaidmuo lietuvi tautai
(Aidai 1946, Nr. 11, 179-181, 184-185 p. München, red. Vyt. J. Bieliaus-
kas).
44. *Lietuvi tautos istorijos periodizacijos metmens* (Tremtini Mokykla, \Veil-
heim-Teck, red. Anat. Kairys, 1946, Nr. 3-4, 55-65 p.).
45. *Stasys Šalkauskis — žmogus ir profesorius*. Atsiminim žiupsnelis (Trem-
tini Mokykla 1946, Nr. 5-6, 16-25 p.).
46. *Kunigo vaidmuo lietuvi tautos atgimime* (Naujasis Gyvenimas, red. kun.
V. Bagdonavi ius, München, 1946, Nr. 14-17).
47. *Lietuvi tautos valstybin s s mon s reikšmingieji etapai* (Aidai, Münch-en-
Augsburg, red. K. Brad nas, 1947, Nr. 1, 10-13 p. ; Nr. 2, 75-80 p.).
48. *Praeities reikšm lietuvi tautos išsilaikymui* (Aidai 1947, Nr. 9, 389-398

49. *Kelias laisv ir Vasario 16-toji* (Aidai 1948, Nr. 11, 49-56 p.).
50. *Iš Mažosios Lietuvos kult rinio gyvenimo X VI-XVIII amž* (Aidai 1948, Nr. 18, 365-368 p. Maž. Lietuvai skirtas Nr. — red. Ad. Šapoka).
51. *Lietuviu kult ros problemas ir jos tarpiniai* (Aidai, Schwäbisch Gmünd, red. J. Grinius ir Paulius Jurkus, 1949, Nr. 22, 17-23 p.; Nr. 23, 58-64 p.).
52. *Vatikano archyvas—aruodas lietuvi kult ros istorijai* (Aidai, red. A. Vaiulaitis, JAV, 1950, Nr. 3 (29) 110-113 p.).
53. *Merkelis Giedraitis arba Lietuva dviej amži s vartoje* (Aidai, 1951, Nr. 3, 110-120 p.; Nr. 4, 163-170 p.; Nr. 5, 207-216 p. ; Nr. 6, 254-263 p. ; Nr. 7, 317-324 p.).
54. *Lietuvos Bažny ios keliu*. Karaliaus Mindaugo krikšto 700 metu ir Lietuvos bažnytin s provincijos 25 metu sukaktims pamin ti. (Lietuviškas ir angliškas tekstas. A. L. R. K. Kunigu Vienyb s leidinys) Brooklyn, N. Y. 1951, 30 p.
55. *Vysk. Petras Pranciškus B ys, žmogus, vienuolis, lietuvis* (Aidai 1952, Nr. 1, 1-17 p.).
56. *Prelatas Kazimieras Šaulys*. Jo 80 met amžiaus sukakt minint (Aidai 1952, Nr. 2, 61-67 p.).
57. *Mažosios Lietuvos lietuviai* (Aidai 1953, Nr. 2, 57-62 p.).
58. *Lietuvi kalba viešajame Lietuvos XVI-XVII a. gyvenime*. Žiupsnelis medžiagos iš Romos archyvu. (Aidai 1953, Nr. 8, 360-368 ; Nr. 9, 408-417 p.).
59. *Mindaugas ir jo kar na* (Aidai 1954, Nr. 1, 1-8 p. ; Nr. 2, 55-59 p.).
60. *Lietuvi tautos žygi šaltiniai*. Karaliau iaus archyvo svarba Lietuvos praei iai (Aidai 1954, 297-302 p.).
61. *Pirmosios lietuviškos knygos Didžiojoje Lietuvoje* (Laiškai Lietuviams 1954, Nr. 9, 268-275 p. ; Nr. 10, 296-300 p.).
62. *Atbundan ios tautos žygiai ir veik jai*. Prof. M. Biržiškos « Lietuvi tautos kelias ». (Aidai 1955, Nr. 1, 29-38 p.).
63. *Visas gyvenimas lietuviškai knygai*. Vacl. Biržiškos 70 m. amžiaus sukaktis (Aidai 1955, Nr. 4-5, 155-158 p.).
64. *Šventas Kazimieras, 1458-1484*. New York, N. Y. 1955, 222 p.+ 72 p. iliustr.
65. *Bažnytinis giedojimas Lietuvoje XVI-XVII amž* (Muzikos Žinios 1954, Nr. 4, 100-109 p.; 1955, Nr. 2, 59-62 p., Nr. 4, 116-122 p.; 1956, Nr. 2, 35-37 p.).
66. *Merkelis Giedraitis ir jo laik Lietuva* (Aidai 1955, Nr. 9, 377-381 p. (Žemai iu religin pad tis vysk. Jurgio Petk no-Petkevi iaus laikais) ; 1956, Nr. 4, 265-269 p. (Žemai iu religin pad tis prieš vyskup Merkel Giedrait) ; Nr. 10, 460-462 p. (Protestantizmo kriz Lietuvoje).
66. *Šv. Kazimiero žygis Vengrijon*. Pastangos Kazimierait pasodinti vengr karaliumi (Aidai 1958, Nr. 3, 108-117 p.).
67. *Marijos garbinimas Lietuvoje* (Knygoje : Maceina, A., Didžioji Pad j ja, Putnam, Conn. 1958, 187-232 p.).
68. *Lietuvos valstyb s galyb s k r jas Didysis Gediminas (1316-41)* (Aidai 1959, Nr. 9, 376-383 p. ; Nr. 10, 422-427 p.).
69. *Ikišioliniai lietuvi kult ros istorijos tyrin jimai*. Bibliografiškai-kritiška apžvalga (Aidai 1960, Nr. 1, 22-30 p.).
70. *Didysis lietuvi tautos laim jimas prie Durb s 1260 m*. 700 metu nuo Durb s kautyni (1260-1960) ir j politinis vaidmuo (Aidai 1960, Nr. 6, 233-240 p.).
71. *Žemai i klausimas ir Žalgirio kautyn s* (Aidai 1960, Nr. 7, 278-281 p. ; Nr. 8, 323-328 p.).

72. *Prof. K. Jablonskio atminimui (1892-1960)*. Jo našas Lietuvos istorijos mokslui (Aidai 1961, Nr. 1, 18-22 p.).
73. *Adolfo Šapokos darbai Lietuvos istorijos srityje* (Aidai 1961, Kr. 5).

B. Kitomis kalbomis

74. *Geschichte des Bauernstandes in Litauen*. Von den ältesten Zeiten bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts. Beiträge zur sozialen und wirtschaftlichen Entwicklung des Bauernstandes im Mittelalter. (Historische Studien, hgg. von Dr. Emil Ebering, Heft 236) Berlin 1933, 264 p.
75. *Die Handelsbeziehungen Litauens mit Riga im 14. Jahrhundert* (Conventus Primus Historie. Baltorum Rigae 16-20.VIII.1937, Riga 1938, 276-285 p.).
76. *Mindaugas und die Žemaiten*. Das politische Verhältnis des ersten Litauerkönigs zu seinen Westgebieten-Žemaitien. (Opetatud Eesti Seltsi Toimetustet, XXX, (Liber saecularis) 1938, 2.Teil, 930-958 p.).
77. *Die osteuropäischen insbesondere die litauischen Handelsverhältnisse im 16.Jh. und ihre Auswirkung auf den gesamteuropäischen Handel* (VIII-e Congrès International des Sciences Historiques, Zürich 1938, Communications présentées, 569-570 p. ; Actes du Congrès 371, 389-390 p.).
78. *A Contribution to the history of the conversion of Lithuania* (Baltic and Scandinavian Countries V, 1939, Nr. 1, 11-21 p.).
79. *Lithuania's role in European History* (Rink. «Living in Freedom», a sketch of independent Lithuania's achievements. Published by Lithuanian Information Service, Augsburg 1949, 8-12 p.).
73. *Lituanía. Storia civile e religiosa* : religione antica, il cristianesimo. (Enciclopedia Cattolica VII, 1951, 1427-1432 p.).
74. *Mindaugas, primo re cristiano di Lituania* (L'Osservatore Romano 1951, Novembre 18, Nr. 268).
75. *Il vescovo M. Valan ius difensore della Chiesa* (L'Osservatore Romano, 1952, Gennaio 28-29).
76. *Die Druckerei der Jesuiten in Vilnius und die ersten litauischen Bücher* (Commentationes Balticae I, Bonn 1954, 27-67 p.).
77. *Kirchengesang in Litauen im XVI-XVIII. Jahrhundert* (Commentationes Balticae I, 1954, 69-106 p.).
78. *Mindaugas und seine Krone* (Zeitschrift für Ostforschung III, 1954, Heft 3, 360-386 p.).
79. *King Mindaugas of Lithuania*. The creation of the Lithuania State in the 13th Century (East and West, 1955, Nr. 4, 51-56 p.).
80. *Die Rolle der Jesuiten im Dienste der Gegenreformation in Litauen* (Riassunti delle Comunicazioni del X Congresso Internazionale di scienze storiche, Roma 4-11 Settembre 1955, Vol. VII, Firenze 1955, 276-280: Atti del X Congresso Internazionale, Roma 1957, 474-478 p.).
81. *In Defense of West European Culture* (Lituanus, Brooklyn, N. Y., 1956, Nr. 4 (9), 7-9 p.).

P. S. — ia neminimi straipsniai Lietuviškoje Enciklopedijoje 1937-1944 (Kaune), Lietuvi Enciklopedijoje (JAV) ir kitose enciklopedijose. Ne traukti taip pat straipsniai laikiniuose žurnaluose (Laisv, Lux Christi, Laiškai Lietuviams) savaitraščiuose ir kitose periodiniuose spaudoje (Trimite, Ateityje, Naujoje Aušroje, Darbininke, Drauge, T. viškas Žiburiuose ir kt.).

Roma, 1961.V.28.